

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Radek Thums

Přechodové rituály v rámci sexuálního dospívání

Olomouc 2016

vedoucí práce: Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne 12.6.2016

.....

Děkuji Mgr. Pavlu Neumeisterovi, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce,
poskytování rad a materiálových podkladů k práci.

Obsah

Úvod	6
1 Cíle práce	10
2 Historie sexuality	11
2.1 Definice sexuality	11
2.2 Definice sexu	13
3 Sexualita a období dospívání	15
3.1 Vymezení dospívání	15
3.1.1 Období puberty	16
3.1.2 Období adolescence	18
3.2 Ambivalence, liminalita, communitas a ritualizace	23
3.3 Teorie rituálu	24
3.4 Struktura iniciačního rituálu	26
3.5 Liminální antistrukturální období	30
3.6 Adolescenti jako liminální antisociální bytosti	32
4 Van Gennep a jeho teorie přechodových rituálů	34
4.1 Život Arnolda Van Gennepa	34
4.2 Teorie přechodových rituálů podle Gennepa	35
4.3 Fáze přechodových rituálů dle Genenpa	38
4.4 Komparace s jinými autory	39
5 Kulturní scénář přechodového rituálu	43
5.1 Přechodový rituál v rámci kulturních kódů	43
5.2 Kulturní scénář přechodových rituálů v oblasti sexuality	44
5.3 Strategie a programy tvořené kulturou (klíčový scénář)	45
5.4 Kulturní scénáře v rodině (vztah mezi dospívajícím a rodiči v kontextu sexuality)	47
6 Vybrané přechodové rituály	52
6.1 Obřady v průběhu života jedince	53
6.2 Rituál první menstruace	55
6.3 Rituál pořízení spodního prádla u dívky	59
6.4 Rituál obřizky u dívky	61

6.5	Rituál obřízky u chlapce	63
6.6	Masturbace	65
6.7	Necking a Petting	67
6.8	První sexuální styk	69
6.9	Rituál ztráty panenství	72
	Závěr	75
	Souhrn	79
	Summary	80
	Použitá literatura	81

Úvod

Sexuální aktivita v období dospívání a adolescence, by mohla být v naprosté většině považována za jakýsi „návčik“ pro dospělost, vedoucí ke zplození potomků. Zcela oprávněně je však důležité položit si otázku, z jakého důvodu dochází k tomu, že je tělo již připraveno a slouží tedy jako sexuální instrument. Můžeme tento akt považovat opravdu pouze za jakousi přípravu pro budoucnost? Není spíše sexuální aktivita u mladistvých brána jako kratochvíle spojená se zábavou, více než s přirozeným vyvrcholením emocí ve vztahu k partnerovi? Na tyto otázky a mnohé další, bude práce hledat odpovědi.

Z výzkumů provedených v populaci českých dospívajících jedinců je patrné, že se tato skupina nejčastěji oddává koitálnímu sexuálnímu styku, a to v průměru již od 16 roku života. Současná mládež má také naprosto odlišné představy o některých hodnotách např. důležitost vzdělání, láska, věrnost. V současném světě existují tzv. konkurenční vzorce chování, které se vyznačují velkou individualitou, až egoističností jedince. Takovéto chování jedinců je důsledkem vývoje globální společnosti a prakticky představují dopad na společnost, v celé její šířce. Jednu z daných proměn společnosti, představují téměř neomezené možnosti, které mladí jedinci mají – cestování, vzdělávání, podnikání, které později vedou k odložení založení rodiny spojené s výchovou dětí (Hubínková, 2008).

Ačkoli o samotné sexualitě v dospívání se hovoří velmi často, zdaleka ne vždy se na sexualitu zaměřujeme v souvislosti s přechodovými rituály. Přitom právě počátek pohlavního života v období dospívání je právě určitou formou přechodu mezi dospíváním a dospělostí. Sexualitu tak lze považovat za důležitý přechodový rituál, který je typický právě pro období dospívání.

Období dospívání je období, které je s přechodovými rituály neoddelitelně spojeno. Zjednodušeně řečeno lze v této souvislosti hovořit o zásadních meznících (situacích), které jedince posouvají dopředu v rámci jeho životního směřování. Sexualita, jejíž objevování patří právě k dospívání, může takových mezníků, které jedince posouvají dále zahrnovat hned několik. Patří sem, jak počátky objevování

sexuality projevující se např. autoerotikou, tak i vlastní první sexuální (nekoitální) aktivity provozované s partnerem, první pohlavní styk nevyjímaje. První sexuální aktivity také dospívajícího jedince přibližují světu dospělých, v čemž spočívá význam přechodových rituálů v oblasti sexuálního dospívání. Přechodové rituály v oblasti sexuality nemají totiž význam jen z pohledu samotného ukájení sexuálního pudu, ale jejich význam je daleko větší. Počátek sexuální aktivity je totiž obvykle spojeno rovněž se změnami v projevech a chování jedince (např. ve vztahu k opačnému pohlaví) stejně jako v celé řadě dalších oblastí. Zásadním přechodem souvisejícím se sexualitou dospívajícího je v České republice rovněž dovršení věku 15 let, což je věk, od kterého je podle zákona možné mít pohlavní styk.

A právě z výše zmíněných důvodů jsou pak přechodové rituály v rámci sexuálního dospívání, které jsou tématem této diplomové práce z odborného hlediska tak zajímavé a zároveň z hlediska antropologického výzkumu důležité. Přitom je skutečností, že v českém prostředí se této problematice příliš mnoho výzkumných studií nevěnuje, což činí předkládaný text rovněž aktuálním.

Před vlastním zpracováním diplomové práce bylo nezbytné realizovat literární rešerši problematiky. Jak již bylo zmíněno, problematika přechodových rituálů není v České republice příliš často zpracovávána, je tudíž nutné čerpat do značné míry i ze zahraničních zdrojů a zahraničních autorů, jejichž díla byla do češtiny přeložena. Jedním z nejznámějších autorů, kteří se problematice přechodových rituálů věnují, je Arnold van Gennep, jehož publikace s názvem „The rites of passage“ jež byla do českého jazyka přeložena jako „Přechodové rituály: Systematické studium rituálů,“ je stěžejním zdrojem pro teoretické studium přechodových rituálů. Van Gennep je totiž jedním z největších odborníků na přechodové rituály, což je dále zohledněno v teoretické části práce, kde je jeho studium přechodových rituálů podrobněji představeno.

Gennep však není jediným odborníkem, který se problematikou zabýval. Za zmínku stojí například americký antropolog Victor Turner. Turner se v rámci svých výzkumů přechodových rituálů zaměřil především na střední fázi, kterou označoval pojmem liminalita (Turner, 2004).

Velmi zajímavou publikací, která kombinuje problematiku přechodových rituálů a problematiku dospívání je pak kniha od Julie Tallard Johnson, která byla do češtiny přeložena pod názvem „Bouřlivá léta: Přechodové rituály a posvátná moudrost pro dospívající“. Tato kniha je však zaměřena trochu odlišným způsobem, než předkládaná diplomová práce, čímž umožňuje využití jen vybraných pasáží knihy. Kniha je totiž hodně zaměřena spíše na otázky spirituální, otázka antropologickým se sice věnuje, nicméně u nich nepřináší příliš mnoho nového.

Mezi českými autory je pan nutné zmínit zejména Jana Bílého, který je autorem publikace „Kruh mužů: přechodové rituály pro muže a palčivé otázky“. Jan Bílý se sice zaměřuje na přechodové rituály z hlediska mužského pohledu, nikoliv přímo z hlediska dospívajících, nicméně zaměřuje se mimo jiné na přechod z chlapce v muže a rovněž otázkám sexuality a partnerských vztahů věnuje ve své knize jednu kapitolu, čímž je kniha pro tuto práci rovněž užitečná. Skutečností však také je, že tato kniha přechody příliš podrobně nevysvětluje, čímž neposkytuje tolik zajímavých informací, kolik by reálně nabídnout mohla, pokud by všechny přechody byly podrobněji rozpracovány.

Mezi zdroji, které jsou běžně dostupné v českém jazyce jak je vidno, mnoho publikací, které se věnují přechodovým rituálům, nenajdeme, což je důvodem, proč je při zpracování této práce zcela nezbytné, využít i literaturu zahraniční, především literaturu v anglickém jazyce. Zajímavým dílem, které nabízí pohled hned celé řady odborníků na přechodové rituály, pak prezentuje sborník, který se nazývá „Rites of passage“ jehož editorem je Jean Holm. Bohužel tento sborník se zaměřuje na přechodové rituály z pohledu náboženského, a to z hlediska různých náboženství, přičemž s ohledem na skutečnost, že ačkoliv Česká republika není příliš nábožensky zaměřenou zemí, je nutné vzít v potaz, že majoritní náboženství je zde křesťanství, čímž je dále čerpáno především z té části knihy, která se zaměřuje na přechodové rituály v křesťanství (se zaměřením na ty, které se do určité míry dotýkají právě i sexuality).

Další zajímavou publikací, ze které je možné čerpat, je kniha, která se jmenuje „Women's Rites of Passage: How to Embrace Change and Celebrate Life“ a jejíž autorkou je Abigail Brenner. Kniha je však bohužel zaměřena pouze na přechodové rituály žen, nicméně již z toho, že autorka striktně odlišuje mezi ženou a mužem je zřejmé, že i problematika sexuality v dospívání, kdy se rozdíl mezi pohlaví na první

pohled projevují, značí, že se kniha bude zaměřovat mimo jiné i na přechodové rituály v oblasti sexuality v době dospívání, čímž je pro téma této práce velmi přínosná.

Dalším podnětným zdrojem, který pojednává o přechodových rituálech, je pak publikace, která se jmenuje „Crossroads: The Quest for Contemporary Rites of Passage” Jedná se opět o sborník příspěvků, jehož editorem je Louise Carus Mahdi. Pro předkládanou diplomovou práci je důležitá zejména část dvě, která se zaměřuje na krizi v mládí a dále část tři, která se věnuje současným přechodovým rituálům, tudíž zde lze mimo jiné najít i informace o přechodových rituálech v oblasti sexuality v kontextu současné doby, což je podnětné zejména s ohledem na cíle mé práce, která se rovněž zaměřuje na současné přechodové rituály v dnešní společnosti.

Vedle výše zmíněných publikací lze uvést i další díla, která se přechodovými rituály zabývají, nicméně není cílem úvodu poskytnout komplexní výčet knih, které jsou v následujícím textu využity k podpoře vlastních tezí a závěrů. Naopak je však potřeba zmínit zejména skutečnost, že s ohledem na poměrně malý počet dostupných zdrojů, které se týkají přímo přechodových rituálů, je samozřejmě pracováno i s literaturou například z oblasti sociologie, psychologie či sociální antropologie, která se zaměřuje na období dospívání a na otázku sexuality (zejména v kontextu dospívání, nicméně nikoliv výlučně).

1 Cíle práce

Cílem diplomové práce je popsat mechanismy přechodových rituálů a identifikovat přechodové rituály v současné kultuře (respektive v subkulturách). Naplnění hlavního cíle je podmíněno dosažením dílčích cílů, kterými jsou:

- a) shromáždit, analyzovat, porovnat existující zdroje,
- b) charakterizovat klíčové mechanismy přechodu,
- c) identifikovat příklady rituálů v současné společnosti,
- d) definovat dospívání z hlediska biologicko-zdravovědného, psychologického a antropologického

Diplomová práce bude tedy zaměřena na problematiku přechodových rituálů, které provázejí v rámci prostředí jednotlivých rodin a vrstevnických skupin proces sexuálního dospívání. Práce je koncipována jako práce teoreticky zaměřená, která se bude zabývat otázkami sociologickými, antropologickými, psychologickými a biologicko-zdravovědnými, studie. Samozřejmě bude ve vybraných pasážích práce doplněna o vhodné příklady z běžného života dospívajícího.

2 Historie sexuality

Sex, sexualita, vyjádření lásky a emocí partnerovi se zdají jako jednoznačná, naprosto srozumitelná slova. V této kapitole bude nastíněna historie oné sexuality v průběhu historie v západním světě.

Sex a sexualita představují nezbytnou biologickou nutnost reprodukce lidského druhu. Během několika stovek let se však koncept pojmu sexualita, velmi měnil a vyvíjel. Průřezem staletími se střídalo období sexuální volnosti, (období starobylého Říma a Řecka) a období restrikce v období, kdy měla církev největší moc. Největšími změnami procházelo chování v oblasti sexuality, ale také s ní spojená morálka v daných obdobích (Lanser, 2014). Historický vývoj přinesl pro Západní země konfrontaci s odlišností ostatních kultur, zejména pak pro Evropu velmi bizarních, které se kontinent snažil v souvislosti se svým myšlením správně uchopit a zpracovat. Kategorizace je zde ještě závažnějším problémem. Snaha Evropy vyrovnat se Západním zemím se nakonec projevila tím, že došlo k systematickému zkoumání sexu a sexuálního chování obecně, s cílem ovládnout sexualitu. Měly tak být ovládnuty její specifické kulturní projevy, které si každá společnost vybírá na základě určitých předpokladů a zkušeností z minulosti (Soukup, 2004).

Výzkum sexu a sexuality propuknul zejména v 19. století v období evolucionistického paradigmatu. Tento výzkum byl praktikován na území střední Evropy a uskutečněn byl pomocí lékařské vědy (Svobodný, Hlaváčková, 2004).

2.1 Definice sexuality

V následující kapitole se budeme věnovat pojmu sexualita. Podle Erharta, Krause a Štěpánka (2001, s. 688) je sexualita: „*Široká oblast biologických a psychických jevů vztahujících se k pohlavnímu životu, sexuální (heterosexualita, homosexualita aj.)*“. Lidská sexualita jako taková však přesnou definici nemá. Podle Vrhela (2002, s. 15) se jedná o: „*Systém, sestávající z biologických, sociálních, kulturních a psychologických*

atributů, které se navzájem překrývají a prolínají, produkující sexuální vzrušení nebo orgasmus a které, ač nikoli nutně, jsou spjaty s reprodukcí“.

Z pohledu biologického je známá široká řada faktorů, které jsou postaveny na dědičném základu člověka. Lidská sexualita je tudíž složena z řady protikladných prvků. Z pohledu ontogeneze je prvním faktorem určujícím pohlaví náhodná kombinace mateřských a otcovských chromozomů, díky nimž vzniká široká řada kombinací. Každý zdravý jedinec disponuje 46 chromozomy, z čehož jsou dva zodpovědné za určení pohlaví (tzv. gonozómy). Ostatní tělesné chromozomy se nazývají autozomy. Pakliže zdědí dítě po otci gonozóm Y, je ve smyslu chromozomálním, mužského pohlaví. Pokud zdědí chromozom X je chromozomálně pohlaví ženského (Kučera, 2013).

Vědecké výzkumy, které se zabývají sexuální psychologií, odhalily, že psychosexualita člověka nemusí ještě nutně korespondovat s jeho fyziosexualitou. Psychosexualita člověka je „otevřená“ a platí to i o sexuálním sebepojetí, to je představa, kterou má člověk o své vlastní sexuální povaze, o jeho sexuálním zájmu a také, o ostatní jedince svého druhu.

Sexualita a sexuální chování lidí je spojené také s vývojem dlouhodobého evolučního procesu. V postmoderním chápání sexuality se neustále uplatňuje také sexuální pud. Představa sexuálního pudu, je podobná pudům, důležitým pro příjem potravy, pití a jejichž aktivace je spuštěna vnitřním nedostatkem, v jehož důsledku je člověk nucen tento nedostatek uspokojit. Při dosažení uspokojení se dostaví dočasně homeostáza. V realitě je to ovšem s lidskou sexualitou o dost komplikovanější. Sexualitu totiž nelze omezit pouze začátkem, tedy pohlavním vzrušením, a koncem, tedy vyvrcholením. U lidského druhu představuje sexualita souhrn aktivit, jejímž úkolem je signalizovat sexuální zájem druhého jedince. Sexualita má také jeden hlavní cíl, což je vytvoření dvojice s reprodukčně přitažlivým protějškem (Pondělíčková-Mašlová, Raboch, 2005).

2.2 Definice sexu

Vymezení pojmu sex, neboli sexuální aktivity, zprovoznění sexuálního aktu, s přihlédnutím do Akademického slovníku cizích slov, jenž sex definuje jako: „*Soubor jevů souvisejících se vztahy mezi pohlavími, odborně souhrn morfologických a fyziologických znaků, které mají přímý, nebo nepřímý vztah k rozmnožování*“ (Erhart, Kraus, Štěpánek, 2001, s. 688). U populace adolescentů je však alarmující fakt, že sexuální aktivita nevede přímo k rozmnožování, a pokud ano, je tento výsledek považován za jakýsi zkrat spojený s tzv. „koncem života“ dospívajícího jedince. Sexuální aktivita dospívajících je spojována s jinými cíli, než je cíl dospělých, prokreace. Otázka, co pro adolescentní populaci znamená samotný počátek sexuálního aktu v jeho životě je velmi diskutabilní a také by měla u každého jedince jinou odpověď. Ve společnosti se nachází mnoho odpovědí, které považují sex u adolescentů za příjemnou zábavu, povyražení nebo jinou kratochvíli. Nemůže však tím, jak jedinec přistupuje k sexuálnímu aktu společnosti o sobě něco sdělovat? Pokud si na otázku odpovíme kladně tak můžeme dále pátrat po symbolech, bez kterých by k sexuální aktivitě nedošlo vůbec, nebo jen občasné a v mnoha případech také chybně. Symboly sexuálního aktu mohou být jednoznačně prezentovány jako očím viditelné, uším slyšitelné, rukám hmatatelné, nosu cítěné postižitelné věci nebo souhra událostí, nebo jako souhra barev, vůní, či pachů, které spojují chování jedince se sociální konfigurací (Bauman, 1996).

Symbolem může být kříž u kostela, který lidé kreslí do vzduchu, systém barev na semaforu, manipulace s tělem a další slovní spojení (Geertz, 2000). Podle symboliky se diskutuje o tom, zda zprovoznění sexuálního aktu, nepředstavuje pouze tělesnou manipulaci a celé zprovoznění není tedy symbolický akt.

V rámci kulturních odlišností jsou známy různé přístupy k lidské sexualitě. Mnohé kultury mají sex spojen s pocitem potěšení a radosti, jiné kultury tuto kratochvíli spíše spojují s utrpením a odporem (Vrhel, 2002).

V každé kultuře je to různé, zatímco jedna kultura sexualitu plně podporuje, jiná může sexualitou opovrhovat. Nacházíme však také jakýsi zlatý střed, kdy je sexualita

podporována pouze do určité míry. Partikularita v kultuře se projevuje v rámci odlišných kultur a společností a také v rámci jednotlivých epoch vývoje lidské civilizace.

S ohledem na teorii rituálů je jasné, že rituály provázejí jedince po celý život. Podle Kellera (1997), je důležitost rituálů právě v udržení nastolené sociální morálky, pravidel a také jako nástroj sloužící k socializaci jedince do společnosti. V každé společnosti, kultuře se objevují a dodržují určité rituály, ať je to na úrovni jednotlivce (rituály individuální), nebo společnosti (kolektivní) (Keller, 1997). Rituály od počátku lidstva mají stmelovat skupiny a zainteresované osoby, kteří sdílí podobné pocity. Účast na rituálech a rituálních obřadech je většinou kultur, brána jako povinnost.

Většina rituálů je spojena s určitou významnou událostí – narození dítěte, svatební, pohřební obřady nebo iniciační rituály dospívajícího jedince (Černý, 2004). Jinými slovy by se o této škále rituálů dalo hovořit jako o přechodových rituálech. Tento termín jako první použil Arnold van Gennep (1997). Přechodový rituál má označovat obřad, ve kterém je určitá sociální identita nahrazena jinou, v jistém slova smyslu naprosto novou identitou jedince. Jednoznačně jednou z nejvýznamnějších událostí v životě dospívajícího jedince je to první pohlavní styk. Samotný akt, představuje významný přechodový rituál jak pro mladé muže, tak pro slečny. Ve společnosti se však od pradávna liší přístup k panenství a panictví. U dívek je panenství považováno za jedno z nejdražších, co mají a snaží se jej udržovat do svatby, u chlapců je tomu s jejich panictvím naopak (Carpenter, 2002).

První sexuální akt je tudíž přechodovým rituálem dvojího smyslu. Představuje přechod z dětství do dospělosti a také do aktivního sexuálního života. Jak již bylo řečeno, v kontextu kultu panenství dochází k přechodovému rituálu dvojího druhu.

3 Sexualita a období dospívání

Předchozí kapitola byla věnována definici pojmu sex a sexualita. V této kapitole se budeme věnovat praktické stránce sexuální aktivity u dospívajících jedinců. V současné kultuře je mateřství v době adolescence považováno za něco špatného. Okolí vnímá jedince, kteří jsou ve věku od 15-18 let a čekají rodinu, velmi skepticky a jako něco co je považováno za selhání. Nejedná se však o selhání jedinců, ale do celé situace jsou zataženi také rodiče, kterým je přisouzena nálepka nezodpovědných rodičů. Zkusme se proto odpoutat od myšlenky, že sexuální akt u dospívajících není cílen ke zplození potomstva. Abychom se však mohli věnovat celostně problematice symboliky sexuální aktivity mladistvých je důležité, vyzdvihnout definici dospívání, projevy, kulturní konstrukci dospívání a další otázky věnující se celé této lidské životní etapě.

Dospívání je procesem, který se rozděluje do několika jednotlivých fází, které slouží zejména k zpřehlednění a lepšímu metodologickému uchopení objektu zájmu. Období dospívání představuje kontinuální vývoj lidského jedince a také proces enkulturuje jedince do společnosti jako řádného člena. Mladistvý se musí v poměrně krátkém časovém úseku naučit správným náležitostem, které jsou spojeny s budoucí rolí ve společnosti, ale musí ovládat také sociální a společenské dovednosti, které mu pomáhají, tuto roli sehrát. Hlavním bodem tohoto procesu je však zvládnání fyziologických projevů a funkcí vlastního těla, s důrazem na první sex a sexuální aktivity.

3.1 Vymezení dospívání

Předně je třeba zmínit, že řada autorů odlišuje pubertu (pubescenci) a adolescenci, nicméně existují i autoři, kteří uvádějí opak, tj. tyto dvě fáze neodlišují. V této práci se však přikláníme k těm, kteří tyto dvě fáze dospívání odlišují.

K rozlišování pubescence a adolescence z důvodu probíhající rozsáhlé přeměny osobnosti dítěte se přiklání i Vágnerová (1999), která také rozděluje období dospívání.

I ona podobně ohraničuje období dospívání 11. a 20. rokem života. Pubescence je jeho první fází, která trvá přibližně do 15. roku, což je ovlivněno hlavně fyzickým dospíváním, pohlavním zráním. Neméně nápadná je ale také proměna osobnosti jedince v této životní etapě. Následné období adolescence je charakteristické hlavně uskutečněním prvního pohlavního styku. Sociálním i právním mezníkem je dosažení plnoletosti a ukončení povinné školní docházky.

Říčan (2004) rozlišuje také období pubescence a adolescence, konkrétně podle vzoru Příhody (1963). Dospívání je pak období pubescence (včetně prepuberty) i adolescence. Odlišuje tak na základě dramatičnosti ve vývinu a říká, že je to z řady pohledů nejzajímavější období. Hranice se určují ale problematicky. Uvádí, že ve světové literatuře podle amerického vzoru je dospívání nazýváno dospívání. Její trvání je ale příliš dlouhé (od 12 do 18 let, ale i do 20 nebo 22 let), takže je nutné dělení minimálně na dvě části.

Poetičtěji pak toto období vymezuje například Johnson (2011, s. 14), která uvádí, že *„cesta k dospělosti je obdobím, které nás předurčuje k tomu, abychom se vydali na Cestu bojovníka. Veškerá divokost, krása, komplikovanost a nejistota těch bouřlivých let nás mají vybízet, abychom si určili životní cestu, po níž se vydáme. Většina původních národů věří, že právě to je skutečným smyslem našich bouřlivých let – období, kdy Cestu bojovníka nastupujeme. Cesta bojovníka znamená mimo jiné cestu k sobě samému a ke smyslu svého bytí. Je to cesta „hrdiny“, protože ne každý je ochoten podstoupit rizika, která s sebou tato cesta nese. Mnozí mají strach. Svou bouřlivost pak ubíje- jí drogami či alkoholem, prací, videohrami, případně jinými kratochvílemi, anebo ji vůbec nechtějí projevit, protože se bojí odsudku okolí.“*

3.1.1 Období puberty

Počátkem procesu dospívání je období pubescence. Termín puberta pochází z latinského slova pubertas (resp. pubescentia), s významem přikládáním slovům jako je dospělost, mužnost, zletilost a odkazuje zejména na změny fyziologické schránky mladého jedince spojeného se sexuálním zráním (Rejzek, 2008).

Ukončením této etapy má být jedinec mužského a ženského pohlaví naprosto fyziologicky připraven na sexuální život a reprodukci. Biologický proces puberty je v současné době zasazen do období mezi 11. – 14. rokem věku (Brihcín, 2000). Podle Macka (2003) je však puberta označována až u jedinců mezi 11. – 15. rokem věku, přičemž následně se otvírá etapa adolescence. Opačný a zcela uvolněný názor na období puberty naopak dokládá Malinowski (2007, s. 56) který udává že: *„Dítě vstupuje do puberty ve věku, který se různí v závislosti na klimatu a rase, v rozmezí trvajícím přibližně od devíti do patnácti let“*.

Za období puberty je tudíž jednoznačně označováno období fyziologických změn v organismu, které je univerzální pro celé lidstvo. Jedná se o změny, které jsou podmíněny našemu genetickému kódu a modifikace kulturou.

Z pohledu hormonální změny je puberta zahájena v období sedmého roku věku, kdy mozková aktivita vylučuje hormony, které způsobí projevy sekundárních pohlavních znaků v dalších 4-5 následujících letech (Macek, 2003). Mezi primární pohlavní znaky, které se začínají, taktéž mnohem více vyvíjet patří pohlavní orgány. U dívek jsou tyto znaky typické v tom, že se jim začne zvětšovat děloha a poněkud viditelnější znak také zvětšování prsou, zatímco u chlapců dochází ke zvětšování penisu a varlat. Mladistvý také velmi rychle roste, mnohdy přerůstá rodiče a je v mnoha praktických věcech tzv. neohrabaný (Hyhlík, 1968). Mezi alarmující změny pozorující pubescenti na jejich mladém těle je růst ochlupení v oblasti genitálií a podpaží. U chlapců se objevují první vousy a ochlupení pokrývá hrudník, končetiny a mnohdy také oblast zad. Chlapcům se mění hlas (dochází k mutaci) a objevuje se specifický tělesný pach a problémy s pletí (akné). Nejviditelnější projev puberty u dívek je aktivizace menstruace, což je v mnohých kulturách signalizací plné dospělosti a času kdy se dívka musí neprodleně provdat (Macek, 2003). Pubertální změny představují specifické období vývoje, při kterém dochází ke zcela úplnému přerodu pohlavního ústrojí, systému vnitřní sekrece a změnám celého organismu (Malinowski, 2007). Toto období zakončuje jedinec, který je připraven na reprodukci. Přírodní proces je však v tomto případě nedostačující, jelikož by člověk byl ponechán, bez zásahu kultury jako nefungující druh s omezeným množstvím instinktů. Člověk se sám o sobě stal po evolučním vývoji zoufale závislý na negenetických mechanismech, které přicházejí

z venčí (kultura) a bez kterých by nebyl schopen správně participovat v sociálních skupinách společnosti (Geertz, 2000).

Na počátku 19. století byla puberta u dívek zakotvena na období kolem 15. roku věku. Dnešní vyvinutá společnost však posunuje hranici níže a dívky jsou tudíž v pubertě již v období jejich 11nátých narozenin (Brihcín, 2000). Tento posun puberty si vědci vysvětlují obdobím dostatku jídla, mnohdy přebytku kdy jsou dívky obézní a také vystaveny chemikáliím v potravinách (Rogers, 2010). Dívky si také mnohem více v dnešním světě zakládají na kultu ženskosti, a to v čím dál tím, mladším věku. Jejich průkaznost ženskosti je nejčastěji v technikách, kdy si zvětšují opticky prsa, pomocí speciálních push-up podprsenek nebo když si hlasitě vykládají na veřejnosti o menstruaci. Jejich znaky ženskosti, které dřív byly malíři vykreslovány, jsou nyní redukovány, buď částečně, nebo úplně, pomocí depilačních technik. U chlapců jsou signály podobné, nejčastěji spojené s úpravou vousů či vlasů. Tato manifestace pubertálních změn, spojovaných s dospělostí, vyžaduje určitý trénink, opakování a ukotvování nového vzorce chování a role jedince (Macek, 2003).

3.1.2 Období adolescence

Období adolescence je možné postavit do opozice proti pubertě ve smyslu, že puberta je zakotvená biologicky a adolescence je determinovaná kulturně. Překlad termínu adolescence je odvozena z latinského podstatného jména „*adolescencia*“, což v překladu znamená dorůstat, vyvíjet se, dospívat (Rejzek, 2008).

Podle Gennepa (1996, s. 68) je proces dospívání: „*Fyziologická puberta a společenské dospívání*“ jsou dvě podstatně odlišné věci, které se shodují jen málokdy“. Ve většině kultur je toto signifikantní období rozpoznatelné, tím, že se nachází mezi obdobím dětství a dospělostí (Macek, 2003). Společně mají všechna období to, že jsou kulturně definována. K tomu, aby jedinec sociálně dospěl, je určující, dosažení biologické dospělosti spojené s fyzickým vývojem (Benedictová, 1999).

Každá společnost vyžaduje pro uznání jedince za dospělého, spojení jiných znaků se symbolickými akcemi. V kultuře na území České republiky se mladí lidé považují oficiálně za dospělé ve věku 18 let. V romské kultuře je dospělost naopak

spjata s manželstvím a narozením dítěte – což představuje symbolickou akci posouvající určité jedince ze stavu adolescenta do stavu dospělého (Jakoubek, Poduška, 2003).

Etnicky vzdálenější kultura Kung Sanů zobrazuje dospělost u mladých mužů jako vstup do svazku manželského. Manželství dodává mužské populaci možnosti ovlivnit chod společnosti a vybudovat si v ní prestiž (Skupnik, 2010).

U dívek je to v této kultuře podobné, jsou však o dost mladší než muži a tak jejich vstup do dospělosti je někdy spojen s věkem, který by naše evropská kultura za dospělost nikdy nepřijala. Na území Ameriky, byla dospělost mužů spojována s rolí bojovníka a tím, že muž získá slávu na bojišti. Naopak v Austrálii byla mužská dospělost spojována se striktním přijetím muže do mužského spolku s vyloučením žen (Benedictová, 1999). Naše společnost považuje za dospělého jedince obvykle toho, kdo je schopen se osamostatnit a založit si vlastní rodinu.

Stojí zde však otázka: Kde se nachází člověk v období adolescence? Rozporuplné je, že adolescent není ani dospělým, ale také už není dítětem. Jedinec tak zůstává mezi dvěma pevně ukotvenými pozicemi jako přechodová bytost s velmi komplikovanými úlohami jeho role (Tuner, 1969). Jedinec, který se nachází na prahu dospělosti, má plně funkční tělo, ale nedokáže jej ještě plně využít, jak by se od plnohodnotného člena společnosti požadovalo. Dnešní společnost si je takového jevu vědoma a bývá tolerantní k možným adolescentním chybám, které se občas objeví (Macek, 2003).

Fyziologie popisuje, že se v daném období života završí fyzický, duševní a sociální proces dospívání. Naopak se velmi rozvíjí schopnost symbolizace, anticipace, seberegulace, sebereflexe, přičemž dané znaky adolescence jsou spíše proměnlivé než trvalého charakteru, podobně jak je tomu u proměnlivosti věku adolescenta. Totožnost adolescence a puberty byla ještě v minulém století považována za jeden proces, nyní se však vysokoškolští studenti cítí být více adolescenty než dospělými. Mezi prvními autory, kteří pocítili potřebu přemostit onen daný proces mezi dětstvím a dospělostí byl J. J. Rousseau (1712-1778). Tento filozof vyslovil koncepci přirozené výchovy a tzv. návratu k přírodě kdy se opíral o rozlišnost jednotlivých etap lidského života.

Započal tím, že vývoj lidského druhu rozdělil do pěti stádií, přičemž období adolescence uvedl mezi 15. – 20. rokem života (Macek, 2003).

Období adolescence si osvojilo speciální významy v oblasti zdravotní, sociální a ekonomické. V určitých společnostech je přechod z jednoho období do druhého velmi prožíván a dramatinován jako nejdůležitější životní událost, kterou doprovází zjevné rituály dospělosti. Dnešní pubertální mládež není tak zavalena rituály, které dřív v historii tento přechod doprovázel.

Odlišná je také délka daného období, přičemž může být relativně krátká (2-3 roky) u romských obyvatel, nebo relativně dlouhá jak se to objevuje v průmyslových společnostech (Kubík, 2010).

S ohledem se však také musí přistupovat k rozdělení adolescentů podle doby, kdy setrvávají ve školních lavicích, nebo se věnují určitým druhům studia. Nižší sociální třída a jedinci s nižším druhem vzdělání se nacházejí v pozici adolescenta kratší dobu, než Ti kteří studují a mohou v postavení adolescenta být např. až do věku 26 let, za finanční podpory rodičů, což je nenutí se prosazovat význačně na trhu práce a přecházet do role dospělého na plný úvazek. V opozici vysokoškolských studentů mohou být také jejich vrstevníci, kteří vystudovali učiliště, od 18 let pracují na plný úvazek a mají kolem 20. roku života manželku a první dítě. Podle všech měřítek jsou tedy ve všech směrech a podle všech měřítek dospělými jedinci. Variabilita adolescentního věku je tudíž velmi proměnlivá a flexibilní podle daných kultur, ale také podle sociálního statusu jedince, angažovanosti, ambicí při studiu nebo požadavků rodičů.

Procesy socializace a úkoly kladené na jedince společností spadají pod sociologický přístup. Interakce adolescenta s jinými lidmi je v tomto období klíčová. Jak název a zaměření napovídá, sociologická orientace je ovlivněna sociální psychologií, zejména Lewinovou teorií pole. Chování je funkcí osobnosti i okolí. Nejdůležitějším procesem v adolescentním období je rozšíření životního prostoru osobnosti, skupinové příslušnosti, okruhu společenského styku a typu lidí, na kterých se orientuje. Adolescent je na cestě od dětství do dospělosti, přičemž nepatří ani do jedné, ani do druhé skupiny, což ho psychicky ovlivňuje. Kon (1986, s. 22) doplňuje, že pro

psychiku „... jsou typické vnitřní rozpory, neurčitá úroveň ambicí, zvýšená ostýchavost a současně agresivitu, sklon zajímat krajní postoje a stanoviska. Napětí a možnosti konfliktu jsou tím větší, čím nápadnější jsou rozdíly mezi světem dětí a světem dospělých a čím je jejich dělící čára výraznější." Kritika této koncepce spočívá v příliš velké abstrakci, ačkoli je mládí považováno za sociálně-psychologický jev a Lewin spojil psychický vývin a sociální složku. Odděluje pubescenci u od adolescence, přičemž chybí časové ohraničení těchto vývojových etap.

Psychologický přístup si na rozdíl od dvou projíždějících všímá více vývin vlastních psychických procesů a funkcí. V rámci tohoto přístupu lze diferencovat tři orientace, a to psychodynamické, kognitivní a personalistické. Psychodynamické teorie, s hlavním představitelem Erikson, vysvětlují chování s důrazem na emoce, záliby apod. Základním zákonem vývinu je epigenetické princip tvrdící, že v každé nové etapě vývoje vznikají nové vlastnosti a jevy, které neexistovaly v předchozích. Erikson přispěl do vývojové psychologie svou koncepcí životního cyklu rozdělenou na osm etap. Kognitivní genetické teorie se věnují vývoji intelektu, poznávacích procesů a operací (Erikson, 1994). Zakladatelem byl Piaget, který ve spojení s dospívání mluví o logickém myšlení a myšlení o možnostech. Na Piageta navázal Kohlberg s důrazem na morální vývoj. Personálního oddělení orientované teorie, jejichž hlavními představiteli jsou Spranger a Ch. Bühlerová, věnují svou pozornost na vývoj osobnosti v celku.

První ucelená koncepce, která chápala období adolescence jako vývojové období, byla koncepce Halla. Před ním se dospívání jako relativně samostatnou etapou zabýval i Rousseau, který počátek mládí datuje do 15. roku života a nazývá ho druhým narozením, zda Komenský (sedm období lidského věku). Právě Hall se označuje za "otce adolescence" a tento titul mu právem náleží. Je jedním ze zakladatelů americké psychologie, studoval u Wundta v Lipsku (Plháková, 2006).

V rámci vývojové psychologie, které se nejvíce věnoval, byl ovlivněn názory Darwina a jeho žáka Haeckela, autorem souhrnných hypotézy, tzv. biogenetických zákona. Ten konstatuje, že ontogeneze je rekapitulací fylogeneze. Ontogeneze je rekapitulací evoluce člověka, tedy jednotlivé etapy ontogenetického vývinu jsou zkráceným opakováním celé historie lidstva (Hall, 1904; cit. dle Garrison, 2006).

Jak značí citát na začátku kapitoly, adolescence je podle Halla nového zrození pro jedince. Člověk v tomto období se jakoby znovu narodil, přičemž nastává formování vyšších lidských vlastností. Dítě je malý divoch, adolescent je již na cestě od období divoštví a k civilizovanému způsobu žití, jehož dosahuje až po 20. roce, přičemž překonává bouřlivé časy plné protikladů. Teenageři jsou emocionální nestabilní a dožívají se.

Je to věk přirozeného opojení bez nutnosti omamných látek, kterým Platón definoval mládí jako duchovní opilost. Je to přirozený impuls k zažitých vášnivých a prudkých psychických stavů a je charakterizován přecitlivělostí. To dává smysl vitality a hladu po větším a plnějším životě (Hall, 1914). Adolescence je období plné turbulencí, výkyvů, kolísání, protikladných emocí a reakcí, které je nutné respektovat. Hall (1914) ve svém průkopnickém díle přirovnává adolescenci k německému literárnímu hnutí z konce 18. století Sturm und Drang, česky Bouře a vzdor, jehož hlavními představiteli byli ven Klínger, Goethe, Schiller. Toto hnutí upřednostňovalo cit před rozumem, idealismus, vzpuru.

Přínos Halla (1914) vidíme zejména v tom, že se snažil rozšířit metody vědecké psychologie na problémy dospívání a mládí, a rozpracoval hlavně dotazníkové metody. Rousseau inspiroval mimo jiné i Halla, který dává praktické rady, jak vychovávat dítě. Svým obsahem a rozsahem byla i jeho teorie použitelná v praxi a stala inspirací pro dalších badatelů.

Švancara (2003) hovoří vedle psychologických projevů adolescence také o změnách v oblasti emocí. Popisuje totiž emoce v období rané adolescence se zvýšenou dráždivostí, labilitou sebecitu, diferenciací vyšších citů. City se prohlubují, mění se hodnotový žebříček. Proměny v citovém prožívání se vážou k hormonálním změnám. Emoce jsou plné zmatků, lability, dráždivosti. Citové prožitky jsou charakteristické svou krátkou trvanlivostí a proměnlivostí, často jsou překvapivé i nepříjemné i pro samotného adolescenta. Zásadní změna je i v tom, že svému citovému prožívání i ladění adolescent věnuje větší pozornost než v minulosti (Vágnerová, 2005).

Adolescenti prožívají různé věci intenzivněji, což Carr-Gregg (2012) nazývá zesílením pocitů. Není překvapivé, že nejsou odborníky na interpretaci emocionálních

signálů ze strany dospělých, kteří je vychovávají, ve většině případů rodiče, a ani ze strany svých vrstevníků. Z toho vyplývá, že si někdy špatně vykládají např. relativně nevinnou poznámku či požadavek.

Později se mohou objevit protichůdné impulsy, erotické city. V posledních dvou fázích adolescence odeznívá vysoká labilita v emocích a náladovost (Macek, 1999). Poprvé se vyskytují osobní zklamání mezi představou, ideálem a skutečností, proto se střední adolescenci mluví také období prvního vystřízlivění.

Adolescence je doba, která by se dala charakterizovat zejména prudkými změnami, protesty, náladovostí. Pokud by byly viditelné, jako jsou změny fyzické, zjistili bychom, že jsou ještě dramatictější (Carr-Gregg, 2012).

3.2 Ambivalence, liminalita, communitas a ritualizace

Adolescence je považována za kulturní konstrukt. Akademický slovník cizích slov (Erhart, Kraus, Štěpánek, 2001, s. 22) popisuje období adolescence jako: „*Věkové období od skončení puberty do úplné fyzické a psychické zralosti*“. Z definice není zcela jasné, kdy je u konce období puberty a kdy začíná ona adolescence. Většina odborníků věnující se problematice adolescentního věku se přiklání, v posledních letech, k označení adolescentů za teenagery.

Jedinec, který se nachází na pomyslném přemostění mezi dětstvím a adolescencí již stojí na, opět řečeno s nadsázkou, metaforickém prahu dospělosti. U jedince dochází k procesu transformace, určitého stavu z nedospělého jedince do budoucí role dospělého. V celém procesu dochází ke kvalitativní změně celé jeho osobnosti, což antropologickým termínem nazýváme jako - přechodový rituál (Macek, 2003).

Přechodový rituál představuje zajištění toho, aby k této změně došlo přesně podle pravidel kultury a společnosti, ve které se daný jedinec nachází. Toto zajištění je tvořeno ze tří kroků: separace, liminalita, inkorporace (Turner, 2004) více viz Kapitola 3.4.

Adolescentní období představuje mezistupeň dětství a dospělosti, což je v antropologické teorii označeno jako liminalita (liminální období) (Turner, 2004).

Adekvátně by tedy posledním rokem adolescence měl být 19náctý rok jedince, což však u nás platí málokdy. Dané hranice, spodní (separace) a horní (inkorporace) jsou zamlžené, s nejasnými hranicemi, obtížně uchopitelné a popsatelné. Znamená to, že existují, ale nebyly zatím formalizovány, jak je tomu u preliterálních kultur. Přechod jedince z pozice dítěte je tudíž paradoxně velmi komplikován, vzhledem k rozostření samotných rituálů.

V následujících pěti kapitolách se budeme blíže věnovat danému schématu, které do antropologie v roce 1909 přinesl Arnold van Gennep, jehož strukturu rozpracoval se zvláštním zaměřením na ono prostřední období – liminální, Victor Turner (Turner, 2004).

3.3 Teorie rituálu

Původ slova rituál je v latinském podstatném jméně ritus (obřad), neboli ritualis (obřadní). Při použití synonyma slova rituál by se dalo hovořit o zvyku, zvyklosti, ceremoniálu nebo souboru předpisů (Erhart, Kraus, Štěpánek, 2001). Popisován bývá také jako soubor pravidel, které znají a respektují všichni členové dané kultury, komunity nebo skupiny. Rituál se vyznačuje tím, že ne každý jedinec s daným rituálem může ve své podstatě názorově souhlasit a je tudíž brán jako formalita, bez toho, že by byl brán jako něco účelového a neodkladně důležitého pro každodenní fungování (Durkheim, 2002).

Ve společnosti je rituál většinou brán jako cokoli co se vztahuje k náboženství a tudíž již obvykle nebývá spojován s každodenním životním cyklem. Pojem rituálního chování se tak v moderní společnosti přetransformovalo, aniž by si tento přesun společnost plně uvědomovala. Toto chování se tak vyjadřuje jako nevyhnutelnost, nutnost nebo přirozenost. Mezi rituály dnešní doby tak spadá např. masový konzum, který je založen na nákupu mnohdy nepotřebných věcí, které nakupující postrádá nebo

si je musí vypůjčit, či opatřit jiným způsobem. Tento masový konzum také velmi legitimizuje společenské hodnoty (Maříková, Petrušek, Vodáková, 2000).

Při samotném rituálu splývá jedinci svět představ a prožitků, které vytváří v tento moment jediný svět a upevňují tradiční sociální vztahy mezi jednotlivci, posilují sociální strukturu skupin a to vše skrze symbolizaci základních sociálních hodnot (Geertz, 2000). Samotný rituál také představuje posvěcené chování, nikoliv však náboženským systémem nebo jinou transcendentní silou, ale tzv. „zbožštěnou společností“ (Durkheim, 2002). Během rituálu a také v něm samotném dochází, k přednesení mýtů (sexuální výchova na školách může být zvěstováním mytologických představ nebo vzorců). Během rituálu samotného dochází u jedince k upevnění nálady, motivací vyvolaných v jedincích, tzv. posvátnými symboly a dochází k zobecňování mezi jednotlivými účastníky daného obřadu.

Katalová (2009) definuje tři hlavní charakteristiky rituálu:

1. Formální, spíše než nahodilé chování sestávající se z relativně neměnných sekvencí akcí.
2. Je významový spíše než utilitární v tom, že vyjadřuje sentiment, emoce nebo myšlenku spíše, než by vykonával nějakou technickou operaci
3. Je sociální spíše než individuální v tom, že vychází ze sdílených představ a porozumění ve společnosti

Některý rituál může být také provozován individuálně, ovšem bude vždy ochuzen o to, že není kognitivně sociálně sdílen.

Rook (1985) popisuje rituál jako složeninu ze čtyř konkrétních částí:

1. Rituální artefakty (materiální předměty užívané v průběhu rituálu)
2. Rituální skript (text rituálu – volný nebo přesně daný)
3. Rituální performace (jasně daná konkrétní role, kterou hrají jednotlivý aktéři v rámci rituálu)
4. Obecenstvo rituálu (jsou to pouze pasivní diváci, neprocházejí rituálem)

Turner (1967), který se zaměřuje, na iniciační rituály, popisuje tři základní složky rituálu:

- a) Exhibice (to co je spojené s rituálem, jakási „show“)
- b) Akce (také spojené s ukončením)
- c) Instrukce (to co je předem řečeno, dáno po několik let kulturou)

Pokud se týká funkcí rituálu, je třeba říct, že rituály mají obecně celou řadu funkcí, a to jak ve vztahu k jedinci, tak ve vztahu k větším nebo menším skupinám jedinců či k celé společnosti. Rituály tak mohou například vyjadřovat určité city, prosazovat určitou formu chování, podporovat stejně jako narušovat určitý stav. Jednou z funkcí rituálů je však také vyvolávání nejrůznějších změn ve stavu či obnova souladu nebo udržování určité rovnováhy. Rituálům je také přisuzována léčivá funkce. Bývají tak často využívány například za účelem udržení životních sil, ale i třeba za účelem zvýšení úrodnosti půdy, případně udržení vysoké úrodnosti půdy. Stejně tak mohou rituály být tím, co zajišťuje správné spojení například s bohem či dušemi předků, duchy atd. (Kelle, 2014).

3.4 Struktura iniciačního rituálu

Struktura iniciačního rituálu je obecně chápána jako iniciace souhrnu rituálů a ponaučení, po kterém následuje změna náboženského a sociálního statusu jedince, která je přeměnou podpořena (Eliade, 2004). Mnozí filozofové vysvětlují iniciaci jako ontologickou změnu existencionálního režimu.

Tento jev sebou přináší změnu sociální pozice jedince nebo skupiny, jelikož získávají nové sociální postavení, také novou identitu, zcela nové povinnosti, nová práva, zcela nové sociální vazby a také vztahy či zcela novou identitu jedince nebo celé skupiny.

Mezi tyto rituály se převážně řadí - obřady dospívání, svatební obřady, těhotenství, obřady porodu či obřady pohřbu. Zcela všechny zmíněné rituály mění a převádějí jedince z jedné sociální pozice do nové, nebo zcela jiné sociální pozice.

Důležité je však vědět, že se veškeré tyto rituály velice liší podle kulturních zvyků, ale také v rámci jediné kultury, která může jeden stejný rituál provádět naprosto odlišně. Podle Gennepa však vzhledem k velmi vysoké proměnlivosti daného procesu platí univerzální třínožkové schéma, které budeme v této práci považovat za předlohu – odloučení (separace), pomezí (liminalita), přijetí (inkorporace) (Turner, 1967; Turner, 2004)

Separace – fáze první je založena na vytržení jedince nebo skupiny z dřívějšího pevného místa ve společenské struktuře nebo ze souboru kulturních postavení (stavu) a nebo z obou míst zároveň (Turner, 2004).

V této fázi jedinec ztrácí své dosavadní postavení, které má ve společnosti (často násilně a proti své vůli). Mnohdy je také jedinec vytržen ze známého místa – domova a odveden na místo, které je mu zcela cizí.

Ke změně sociálního statusu nedochází pouze při rituálu dospívání. Naprosto stejný vzorec, méně explicitně zjevný, nacházíme při změně jakéhokoliv sociálního statusu. Tuto změnu cítí jak jedinec, tak společnost. Fáze liminality předkládá dobu, kdy je již jedinec bez svého původního statusu a je od něj naprosto oddělen, odříznut a nenosí v této fázi žádný status. V případě, že se jedná o hromadnou záležitost, jsou si všichni iniciaci ve svém postavení naprosto rovni, jelikož jim ještě nebyl přidělen nový, řádný status. Nový status bude udělen iniciantovi až poté, co projde tímto mezidobím, jež je spojené s nebezpečím, nejistotou, ambivalencí. V tomto období se musí jedinec odnaučit původní naučené znalosti a dovednosti, které by mu byly v nové roli k ničemu, nebo by jej limitovali nebo omezovali, především proto, aby se naučil nové znalosti a dovednosti, které mu budou prospěšné pro budoucí život. Jedinci v této fázi se často dostávají také do naprosto jiné reality. V době, kdy jsou jedinci, kteří budou podstupovat přeměnu odloučení od kmene, mívají halucinace duchů a démonů, s nimiž vědomě rozmlouvají. Tato doba je také vhodná pro výuku lovectví, válečnictví, zemědělství a všech nových tradic, které jsou pro určitou komunitu typické (Heyrovská, Jonáš, 1971). Dané iniciace nejsou záležitostí dávno zapomenutých historických národností, ale probíhají naprosto běžně také ve společnostech moderních i přesto, že tyto společnosti toto vehementně odmítají. Podle Kubíka (s. 307-308, 2010) „*Nejmłodší sestře se dostalo zcela mimořádné péče, byla všemi povzbuzována, a když se rozkašlala,*

chlapci se shromáždili okolo ní, aby ji vysvětlili, proces kouření. Nabádali ji a přesvědčovali o nutnosti tohoto aktu, který otevře dveře do světa správné party dospělých“. Období liminality může být libovolně dlouhé a rituály v jeho rámci nekonečně rozmanité a intenzivní. Ve všech případech však dochází ke konečné kompletní přeměně těla, ale také a především ducha jedince.

Třetí fáze – tzv. inkorporace je vyvrcholením, neboli zakončením celého rituálu, skrze které, je transformovaný jedinec opět uveden do společnosti se zcela novým statutem, většinou na mnohem vyšší pozici. Jedinec může a také většinou zastává funkce, ke kterým dříve neměl přístup, nebo byl v těchto funkcích nějakým způsobem omezen nebo znevýhodněn. Jedinec má s novým statutem naprosto nová práva, povinnosti, postavení v sociální skupině, do které je uveden. S jedincem bývá zacházeno jako sobě rovným a z původní skupiny je zcela vyřazen. Tato slavnost, je spojena s novými oblastmi činnosti a povinností jedince. Každá povinnost a činnost je však podmíněna druhem kultury, která si tradice určuje podle svých zásad (Benedictová, 1999). Očekává se, že člověk, jenž prošel rituálem, bude jednat v souladu s určitými obyčejí, danými normami a etickými pravidly, jež nositele společenského postavení vážou do systému společenských pozic (Turner 2004).

Příklady takovéto změny sociálního postavení jsou stěžejní proto, abychom pochopili praktickou podstatu proměny rituálů.

Mezi jedny ze stěžejních informací, které dokládají změny sociálního statusu, jsou také popisy rituálů, které byly prováděny v minulosti na území Evropy a dalších kontinentů. V různé době a odlišné rituály, popisuje Václav Příhoda (2006). Na území Říma byli v historii iniciováni mladí chlapci, v období jara na slavnosti zvané liberalia.

Tato slavnost se v historii konala, kvůli uctívání bohů Libera a Libery, kteří podporují růst zvířat a rostlin. Hoši do té doby nosili pouze tuniku a tógu s nachovou obrubou. V průběhu obřadu si však oblékali bílou tógu z vlny, která symbolizovala římského občana. Poté v chrámu odložili togam praetextam na oltář zmíněných bohů a oblékli tógu, která symbolizovala mužství a nazývala se togam virilem (Příhoda, 2006). Po celém obřadu se všichni muži odebrali na Forum Romanum, odkud putovali až ke Kapitolu, kde následovalo, po obětech Bohům, zapsání jejich jmen do seznamu

občanů dané země. V této zemi jsou dále uznávány také feudální obřady, které jsou zaměřeny na syny rytířů, kteří byli do dovršení věku 15 let bráni jako děti. Iniciační slavnost měla ve znaku zejména meč, který byl mladému muži zavěšen na sedlo, ale jimž se ještě nemohl opásat. Od dané chvíle byl mladík panošem neboli pážetem. Jakmile, dosáhl rytíř 21 roku, byl uznán za plnoletého. Při slavnostech letního slunovratu, byl rytíř oblečen do bílého roucha a měl při sobě také vysvěcený meč. Jako další postup mladého muže bylo obdržení přilby, štítu a kopí. Jakmile měl připnuty ostruhy, udeřil ho král třikrát mečem na rameno, aby mu požehnal rytířskou ctností. Král také mladého muže ocenil slovy jako: velkomyslný, ušlechtilý, štědrý, výtečný a odhodlaný. Celá slavnost byla zakončena turnajem (Příhoda, 2006).

Dalšími svébytnými iniciačními obřady byly také přijímací obřady učedníka a tovaryše do řemesla. Každý cech měl jiné obřady podle povahy své práce. Hlavní znaky těchto obřadů byly však stejné. Mezi hlavní znaky tohoto rituálu patřilo například týrání. Předstírané hrubé holení vousů bylo také jedním ze společných rituálů. Také se často do úst vecpal kančí nebo jinačí zub, který byl poté drasticky vytržen (Příhoda, 2006). Jako nejmírnější symbolika týrání byl políček, který představoval trpělivost a statečnost při utrpení. Za společný znak rituálu přerodu chlapce na muže byly také proslovy prózou nebo verši, jejichž obsahem bylo mravní ponaučení, mlčenlivost a věrnost namířená k cechu. Ten kdo byl přijatý do cechu, začínal úplně nový život a na svůj starý by měl zapomenout. Daný přerod dítěte v muže měl symboliku „smrti a vzkříšení“. Také symbolické znovuzrození křtem, pomocí vody nebo piva, byla jedním ze společných znaků této tradice. Pozoruhodné byla také velmi častá výměna oblečení z dětského svobodného za mužský. Novic také mnohdy obdržel nové jméno.

Také na vysoké školy, byly učedníci přijímáni, až po iniciačních rituálech, které byly nazývané depositio. Na pražské Karlově univerzitě se konala tato slavnost většinou v období srpna a to zejména pro mladé muže z latinských škol, kteří se po absolvování univerzity stali muži. Hlavním a nejdůležitějším bodem celého procesu bylo posazení beána (pískle), na kozla, na němž tento mladý jedinec měl skládat selské mravy. Před celým procesem byl však tento jedinec velmi hrubě bit, oholili mu bradu, i když neměl vousy a také, mu luskali tvář, rozdávali štilce a smykali sem a tam. Když novice prosil a bránil se, byl bit mnohem přísněji. Veškerý proces byl proložen vtipy a dalšími

scénkami. Jakmile byl mladík dostatečně unaven a usmýkán, musel poděkovat, přísahat, že se již nikdy nebude vysmívat a dostal za obřad dobře zapláceno.

Během kapitalismu se pomalu vytrácelo cechovní zřízení a s tím i iniciační obřady z veškerého společenského života. Tyto tradice se udrželi v katolickém biřmování, konfirmaci protestantů a typického obřadu pro židovskou populaci nazvanou bar micva. Podle Příhody (2006) se však po dlouhou dobu udržel zvyk vyměňovat si dětské šaty za oblečení dospělých a to při vstupu do období pubescence.

Mnoho dospívajících na střední škole mohli chodit do hostinců a také do kaváren, na taneční. Přechod do dospělosti byl ovšem oproti dnešní době pozvolný, bez mezníku či slavnosti potvrzující období přechodu (Příhoda, 2006).

Období komunismu bylo opředeno nádechem obřadnosti aktu přijímáním do pionýra, což představovalo náhradu za náboženské obřady, přijímající mladé jedince do společenství dospělých věřících obyvatel. Za slavnostní akt, bylo také považováno, předávání občanských průkazů. V dnešní době je vše ovšem jinak. Občanské průkazy jsou předávány bez jakéhokoliv obřadu. Vlivem velkého počtu ateistické populace v našem národě, se jen malá většina setká s náboženským iniciačním obřadem v období dospívání. V rodinách s dospívajícími dětmi, mají rodiče spíše obavu z tohoto životního období svých potomků a netuší, jak by svému dítěti mohli v této jeho životní fázi pomoci (Biddulph, 2007).

3.5 Liminální antistrukturální období

Pokud vnímáme adolescenci jako liminální období, ve kterém dochází k přeměně jedince z dítěte na dospělého, měl by daný rituál splňovat požadované strukturální kroky.

Tzv. fáze odloučení, je tvořena symbolickým chováním, které se odehrává vytržením jedince nebo dokonce celé skupiny, z jejího pevného společenského místa a také ze souboru kulturních označení (Turner, 2002). Dítě je tedy pevně ukotveno ve svém sociálním světě, kde rodiče představují autoritu a rozhodují o tom, co by mělo být a nemělo být pro dítě správné. Rodiče udávají trend, jak by se mělo dítě v konkrétních situacích chovat, rozhodují kdy, bude dítě trestáno a kdy odměňováno, kdy si něco

zaslouží. Důležité je zmínit, že dítě je jako jedinec v tomto období stále v nepohlavním věku, ve kterém je tzv. bezpohlavním tvorem (Kubík, 2010). Podle českého jazyka je zřejmé, že označení – to dítě, je podle lingvistiky jedinečně bezpohlavní, nejedná se ani o – tu ženu, nebo - toho muže.

Dítě bude ideálně zvládat svoji roli, v případě, že je správně socializováno. Takové dítě si uvědomuje jaká je jeho pozice v sociální síti, co by se od něj mohlo očekávat od společnosti a co naopak není žádané. Malý jedinec je také dobře informován o systému trestů a odměn (Příhoda, 2006).

V jistém věku, který je označován, jako věk pubertální je z tohoto postu dítě vytrženo. Záleží na dané kultuře, v České republice je toto vytržení postupné, v jiných zemích to může být ze dne na den. Dítě se přestane označovat jako bezpohlavní jedinec a je označováno a chápáno jako adolescentní chlapec či dívka (podle starého označení – mládenec a panna. Toto období je dobou liminality bez pevného zakotvení. Dítě je na pomezí obou období, dětského, ale vstupuje pomalu do dospělosti, proto je toto období tím, které je tolik kritické (Turner, 1967). Na dítě jsou kladené obrovské nároky, které ho stavějí do role učedníka, který musí zvládat nové dovednosti, zatímco ty staré naučené dovednosti je třeba zapomenout a navždy opustit. Takovým zásahem je dítě zbaveno statusu a je vytrženo z neměnné a pro něj stabilní struktury, jeho poklidného bytí. Jisté vazby, které byly doposud jistými, jsou zpřetrhány, zakázány, nebo rozvolněny. V tomto období by také měla opadnout závislost na rodičích a jedinec by měl začít pomalu vystupovat sám za sebe, jako člen rodiny s plnými právy (Heyrovská, Jonáš, 1971).

Dítě je odříznuto od dětství a má perspektivu nového světa – světa dospělosti. Tato perspektiva a tento svět byl pro dítě zcela neviditelným. V liminální fázi se tak objevuje dospělost, která je však lákavá pro dítě, ale zároveň hroživá zejména pro rodiče a okolí dítěte. Odříznutím dítěte od dětského světa je navždy zavřena brána dětství a nachází se před branami dospělosti, ze kterého není cesty zpět.

Dítě jako adolescent v této době však nežije úplně, ale vnímá ji jako jakýsi obraz budoucnosti, mlhavý opar, kterého se snaží polapit, protože si je plně vědom, že již není dítětem. Při snaze dosáhnout světa dospělých, je mu jasně předhozena jeho životní

nezkušenost, přetrvávající nevyzrállost, nesvéprávnost a morální nezodpovědnost (Helus, 1968).

Tato hranice je hrozivá, tzv. šedivá zóna, ze které se snaží jedinec co nejdříve uniknout do dalšího mezidobí a také se v něm adaptovat. Adolescent je uveden na hraniční čáru, pole setkávání a rozchodů, konfliktu, výzvy k přátelství, v principu slučujícím, oddělujícím a oddalujícím (Glanc, 1988).

Jedná se o zlom v kontinuitě, ze které jsou zřejmé odlišné postoje, zcela nové vzorce chování, nové vztahy, různé typy lidí, se kterými adolescent navazuje nové vztahy, často i přes nesouhlas rodičů (Bauman, 1966). Tato linie, přetrhává funkci vymezení my, kde se nachází dva tábory – dospělí a děti a také oni – adolescenti, kteří jsou společností chápáni jako nedospělí, „puberťáci a teenageři“. Vymezování přírody proti kultuře je příroda ta, která je zde velmi nebezpečnou a je třeba se s ní seznamovat krok po kroku a blíže se s ní ztotožnit, Antistruktura nám manifestuje, že v konečném důsledku jde vše díky absenci pevných kotvících bodů dělat jinak, než se dělá. Podle tohoto je vše kolem nás věci volby a nic není ve skutečnosti nevyhnutelné, jelikož je více způsobů lidské existence (Bauman, 1996). Funkcí antistruktury však je, aby jedinci umožnila nahlédnout do tabuizovaných způsobů života, avšak spíše pro poučení, čeho by se jedinec měl do budoucna vyvarovat.

3.6 Adolescenti jako liminální antisociální bytosti

Období adolescenční liminality představuje hranici mezi dětstvím a dospělostí, která plní funkci symbolicky oddělující, spojující, ale zároveň také velmi klasifikující. Ve zcela běžném fungování si člověk nemůže být funkce hraničnosti, liminálního období adolescentů vědom. Inicianti jsou bráni jako cizinci, kteří se vůči ostatním mají chovat zle a škodit ostatním. Rodičům, dříve voňavé a čisté dítě, najednou páchne potem a nedefinovatelnými výpary (Hudalla, 2010). Bauman (1966, s. 61) toto vyjadřuje také jinými slovy: „*V jejich přítomnosti se necítíme jisti a máme tušení, že začnou konat skutky nebezpečné a odpudivé*“.

Protikladem je však to, že právě toto chování je společností od adolescentů očekáváno, i přesto, že je vlastně terčem kritiky. Toto chování musí být tedy nutně

tolerováno a s jeho absencí přichází sociální nervozita a otázky, které se dotazují na věci jako – „kdy to na mé dítě přijde“ a „přijde jenom mě takový divný/á“ (Turner, 2004).

Skupina adolescentů, podobně jako ostatní členové liminálních stavů, vytvářejí vlastní komunitu, s vlastní strukturou pravidel a vzorců, které stojí mimo strukturu daných pravidel a vzorců, či je staví do přímé opozice – do antistruktury. Členové adolescentů tak stojí mimo vymezený společenský řád. Jejich množina je nazývána také jako *comunnitas*. Tyto komunity se však dají označit pouze jako imaginární, především proto, že představují skupinu tak obrovskou a rozptýlenou, že se jen málo jejich členů může potkat tváří v tvář (Bauman, 1996).

Adolescentní období, období liminality není tedy obdobím dětství ani dospělých, ale představují období provázané jednoho s druhým. Představme si jako by stáli na dvou mostech zároveň a čekali na přestup na druhou stranu. Tyto bytosti, v liminalitě mají rozostřené rysy, které mají určité symboly, přetrvávají v úkrytu na odlehlém místě a jsou označováni jako netvoři (Turner, 2004).

Do skupiny nazývané *communitas* se vtěluje opak uznávaných a respektovaných hodnot v běžné společnosti se systémem pozic a standardní strukturou. Důraz je kladen na přítomnost, okamžik toho co se právě odehrává, je stejnorodě, rovné, anonymní a minimalizuje pohlavní rozdíly. Důležité, je také odkazování k nadpřirozeným silám a jednoduchost bez sobeckosti (Turner, 2004).

Chování nazývané jako antistrukturální, představuje tedy chování, které je nutně v rozporu s danými normami, principy, hodnotami a principy dané kultury a společnosti ve které jedinec žije (Bauman, 2002).

V případě, kdy zkoumáme antistrukturální chování v souvislosti s adolescentním obdobím, je také důležité zmínit, že se vyskytují určité antisociální příhody, které mají podobu krádeží, agrese, vandalství, ovládnutí těla a mysli jako sexuálního instrumentu což je v rozporu s normami společnosti. V období adolescence takové chování nese naprosto jiný význam než je tomu ve fázi dospělosti – také je jako takové tolerováno a připisuje se na vzpouru hormonů a genů jedince. Pouhá menšina tak bývá v naprostém rozporu s normami společnosti a je třeba zásahu policie a úřední moci (Bonino, 2005).

4 Van Gennep a jeho teorie přechodových rituálů

Předně je třeba zmínit, že přechodové rituály byly a jsou součástí lidského života od nepaměti. Přechodové rituály jsou totiž tím, co dává lidskému životu řád a umožňují správně pochopit jednotlivé fáze lidského života (Mahdi, 1996). Z toho pak vyplývá, že to, co přinesl Arnold Gennep nového, nejsou samotné přechodové rituály, ale především jejich teoretické uspořádání. Gennepova teorie přechodových rituálů patří jednoznačně k nejpropracovanějším.

4.1 Život Arnolda Van Gennepa

Van Gennep je znám jako francouzský antropolog, folklorista, religionista a také etnolog. Narodil se roku 1873 ve městě Ludwigsburg na území království Württemberg. Tento nadějný antropolog se narodil holandským rodičům, ovšem s francouzskou identitou. Jako student diplomacie mohl naplno rozvíjet a uplatnit své bohaté komunikační dovednosti a schopnosti. Podle historiků ovládal sám Gennep 18 světových jazyků a různých dialektů. Vystudoval pařížskou univerzitu a roku 1897 se oženil a následně přijal místo profesora na lyceu v Polsku. Nějakou dobu žil v Polsku a po návratu do Francie získal místo na Ministerstvu zemědělství, kde byl zaměstnán dlouhodobě až do roku 1908. Gennep vyučoval etnologii na Neuchâtelské univerzitě. Tato univerzita jej následně vyloučila kvůli mnoha kritikám, které Gennep vznášel a to za období první světové války. Kvůli této kritice, přišel o své místo na univerzitě, ale také výrazně poškodil vlastní pověst. Tímto se stalo také tak, že se mu již nikdy nepodařilo najít pozici etnografa. Nahradil proto svoji zálibu etnografa, svým druhým koníčkem, což byl totemismus, v němž se postavil proti Durheimovské škole. Věnoval se také studiím sociologie a francouzského folklóru. Gennep je také známý pro několik svých děl a obrovské množství článků. Jeho tvorba vzkvétala vlivem mnoha učenců, kterými se antropolog obklopil (Belmont, 2005).

4.2 Teorie přechodových rituálů podle Gennepa

Za jeho nejdůležitější životní dílo je považována tvorba „Les rites de passage“ Během prvního období, kdy Gennep usilovně tvořil nová díla, byla jeho pozornost zaměřena na anglickou antropologickou školu a důraz byl kladen zejména na témata týkající se totemismu, tabu, forem náboženství, vztahy mezi mýty a samotnými rituály (Belmont, 2005).

Při své práci si vždy zachoval vlastní originální přístup k dané věci. Při studiu problematiky tabu v Madagaskaru si např. velmi dobře uvědomoval problematiku tabu a jeho dopadu na tuto společnost, v jejich přirozeném prostředí. Zaměřil se na prozkoumání, jak tabu vytváří pouta mezi jedinci klanu, lidmi, zvířaty, předky, potomky a také lidmi a bohy. Domníval se, že tabu je sociální a také naprosto jedinou náboženskou institucí. Pozice v teorii, za kterou se Gennep postavil, se nazývá jako prefunkcionalistická. Hlavní smysl totemismu je tedy udržení již existujících vazeb ve společnosti kde společnosti a také zajištění návaznosti dané společnosti, která má přímou souvislost s totemem (Gennep, 1996). Gennep ve svých pracích popisuje, že život člověka se skládá, z navazujících etap – od narození, dospívání, sňatku, společenského postavení, zaměstnání a smrti. Tyto etapy jsou tvořeny začátkem akoncem a každý z nich má své konkrétní rituály, jejichž cílem jsou obřady a ty mají za úkol nechat jedince přejít z každé konkrétní etapy do další, nové etapy (Gennep, 1996).

Mezi nejzásadnější přínos Gennepovi tvorby patří teorie přechodových rituálů, kterou představil světu v díle Les rites de passage. Tohle dílo symbolizuje seskupení obřadních sekvencí, doprovázející přechod z jedné situace do druhé nebo z jednoho světa do druhého. Pod pojmem přechodový rituál je skryt jakýkoliv obřad, který obsahuje tři sekvence rituálů: rituály odluky, rituály pomezí a rituály sloučení. Jiné pojmenování této sekvence je – rituály preliminární (odloučení), rituály prahové (pomezí), postliminální rituály (přijímací, slučovací). Dané kategorie však podle názoru Gennepa nebývají rovnoměrně rozvinuty. Zásnuby označuje jako období na pomezí mezi dospíváním a manželstvím. Daný přerod do manželství však obsahuje rozsáhlou škálu preliminálních rituálů, liminálních a také postliminálních. Samotný

přechod od zasnub k manželství, zase jinou řadu rituálů odlučujících od pomezí (Gennep, 1996).

Vlastní schéma přechodových rituálů považuje za základ jednotlivých souborů obřadů, které mají funkci doprovázet, usnadnit nebo podmiňovat přechod z jedné životní etapy do druhé. V jednotlivých souborech obřadů nalézá podobnost některých forem a také základů. V samotné podstatě se jeho zájem neupírá o podrobnosti rituálů, ale o samotný význam a umístění v obřadech jako celcích, jinými slovy sekvencích (Belmont, 2005).

Samotné zakotvení odlučovacích, pomezních a slučovacích rituálů je odlišné pouze malými detaily, jejichž uspořádání bývá podle autora vždy stejně nastaveno. V různých podobách se vždy objevuje, jediná typová sekvence, které autor vnímá právě ve schématu přechodového rituálu, tudíž mu určuje univerzální vlastnost.

Důležité je také to, jak Gennep nahlíží na posvátné okamžiky v životech lidí. Moderní společnost má přesně oddělenou laickou společnost od společnosti nábožensky angažované. Během historických událostí, se oba dva světy a vztahy těchto dvou společností v rámci národů a jednotlivých států velmi proměňovaly. I přes fakt, že náboženské a laické společnosti setrvávají vedle sebe, odděluje je od sebe jejich samotná podstata. Gennep zmiňuje šlechtu, dělnickou třídu, které jsou přítomny v každé době napříč všemi národy, bez ohledu na hranice zemí, přičemž jednotlivé skupiny obsahují vlastní svoje kategorie (řemesla, vyšší a nižší šlechta). Pokud má jedinec přejít z jedné takové kategorie do kategorie druhé, měl by splnit podmínky, které jsou pro přechod potřebné. Přechody mají společný ekonomický či intelektuální základ. V případě, že se však laik chce stát knězem, musí provést konkrétní obřady, zvláštní úkony, které mají souvislost s citovou tendencí a mentálním přesvědčením. Svět profánní a posvátný nejsou navzájem slučitelné, přechod z jednoho do druhého není možný bez určité přechodné doby. Gennep říká, že myšlenka posvátná je, ale není absolutní, má tedy spíše proměňující hodnotu, ve které se ocitá každý jedinec sám. Autor o této proměně hovoří jako o posouvání „magických kruhů“. Tento postoj znamená, že osoba, která za svého života prochází střídáním, se díky svým bujným představám a zařazení otáčí kolem vlastní osy (Gennep, 1996).

Gennep pohlíží na posvátné jako na profánní a naopak. Říká, že každý lidský tvor, během svého života cyklicky přechází mezi světem profánním a sakrálním. Samotné přechodové rituály mají neutralizovat škodlivé efekty, které na samotné jedince dopadají během jednotlivých přechodů v životě. Můžeme je nazývat jako akci a reakci profánního a posvátného, která je doprovodnou při každé změně postavení člověka a také předpokládá, že se musí jedinec řídit určitými předpisy, na které je třeba dohlédnout (Gennep, 1996).

Samotný autor ovšem netvrdí, že veškeré rituály mají souvislost s přechodem či iniciací a měli by být nutně přechodovými rituály či iniciačními rituály. Gennep zmiňuje, že zejména pak pohřební rituály mají s daným schématem minimální podobnost.

Další důležitost vkládá Gennep do tzv. „ztotožnění přechodu skrze různé společenské situace s materiálním přechodem“. V konkrétních společnostech dodnes přetrvává tradice, že vstup na území jiného kmene, je opředena souborem konkrétních rituálů. Vlastní území je vymezeno přírodní hranicí nebo předmětem (kamen, sloup) a každý kmen, který si takto svůj prostor vyčlení, si za ním také stojí a přivlastňuje si jej. Zákaz vstupu, který se obvykle na takové území vztahuje, má čistě magicko-náboženský ráz. Domorodci mají ještě další rituál nazývaný instituce neutrální zóny (poušť, močály). Neutrální zóna představuje pro každého, kdo jí prochází v tzv. pomezí, což představuje magicko-náboženské zvláštní postavení.

Tzv. pomezí není pouze u přechodu z jednoho světa do druhého, ale také z jedné situace do druhé. Gennep měl v úmyslu, tímto výrazem podotknout, že pomezí se vyskytuje ve všech obřadech, které mají souvislost s přechodem z jedné situace do nové. Pomezí můžeme pozorovat v mnoha lidských činnostech, biologických projevech, nebo kosmických rytmech.

Existence pomezí nám dává nový vhled do komplikovanosti rituálů. Díky jeho interpretaci se může jedinec snadno orientovat v obsáhlých, například iniciačních či přechodových, rituálech a umožňuje ostatním pochopit, proč jednotlivé sekvence existují. Nutné je také vytyčit, že Gennep vykládá rituály jako sociální události,

odstupuje od výkladu rituálu jako opakování prvotního aktu božské bytosti (Gennep, 1996).

4.3 Fáze přechodových rituálů dle Genepa

Právě Arnold Gennep on identifikoval tři základní části, které jsou podle něj přítomny u většiny rituálů. Gennep (1999) o tom hovoří takto: „*Vzhledem k významu těchto přechodů považuji za oprávněné upravit rozlišení zvláštních kategorií přechodových rituálů, které se při rozboru dělí na rituály odluky, rituály Pomezí a rituály sloučení.*” První fáze odděluje účastníka rituálu od profánního světa a nazývá se preliminální fáze nebo fáze odloučení, druhá zvaná liminální nebo prahová částečně izoluje od sekulárního světa a třetí, postliminální nebo fáze začlenění, navrácí účastníka zpět k normálnímu životu. Každá fáze má také svůj specifický druh rituální činnosti. Navíc je možné zaměřit se na hranice mezi fázemi a vidět třídičnou strukturu opakující se opět v každé fázi. Ne všechny tři fáze jsou stejně vyvinuté. Většinou, což je evidentní i při pohřebních obřadech, se vyskytují dlouhé a složité rituály pomezí. Při pohřebních obřadech vliv na formální složitost rituálu má i nahlížení na člověka jako na stvoření složené z různých složek osobnosti.

Gennep (1999) vychází z toho, že přechodový rituál má tři základní fáze, jež je nutné vždy zohlednit, přičemž v první fázi jedinec patří ještě spíše k předchozí skupině (k dětem), ve druhé nepatří do žádné skupiny (adolescence) a ve třetí fázi pak jedinec patří již ke druhé skupině, tj. k dospělým (resp. k nim alespoň často patří začíná).

Jinak řečeno, Gennepovo rozdělení přechodového rituálu lze vymezit prostřednictvím následujících tří fází přechodového rituálu:

1. Odloučení (tzv. preliminalita) – tato fáze spočívá v separaci jedince od předcházejícího stavu, může se jednat i o separaci od rodiny či separaci od určité situace. Jedinec je v této fázi přechodového rituálu podroben nejružnějším zkouškám. Rovněž je charakteristický konec doposud platným pravidlům (např. pravidlům vhodným pro dítě).

2. Pomezí (tzv. liminalita) – jedná se o fázi přechodového rituálu, která se vyznačuje tím, že jedinec nepatří do žádné skupiny (tj. např. není ani dítětem, ani dospělým). Nejsou zde tudíž dána prakticky žádná pravidla a jedná se z tohoto důvodu o období, které lze charakterizovat strachem a nejistotou (což je mimo jiné typické právě pro dospívající jedince). Stejně tak je však období charakteristické tím, že se jedinec připravuje na svoji zcela novou roli (na roli dospělého).
3. Přijetí (tzv. postliminalita) – jedná se o období, kdy se člověk zapojuje do zcela nového stadia života (tj. dospívající se zapojuje do života dospělých). Jedinec (dospívající) tak získává novou společenskou roli a status (Gennep, 1999).

4.4 Komparace s jinými autory

Ačkoliv je Gennep patrně nejznámějším teoretikem přechodových rituálů, je nutné také zmínit, že není jediným, kdo se problematikou zabýval, a že někteří autoři pohlízejí na přechodové rituály poněkud odlišným způsobem.

Za zmínku stojí například Viktor Turner (2004), který se zaměřuje především na střední část přechodového rituálu a věnoval se také výrazně rituálům iniciačním. Pro středí část přechodového rituálu je dle Turnera (2004) typické zejména nestrukturované příbuzenství, které Turner (2004) označil výrazem „communitas“, který je možné přeložit jako společenství či společnost. Přechodový rituál tak z Turnerova pohledu představuje zejména následující formu přechodu od struktury směrem k antistruktuře a následně opět zpátky ke struktuře. Turner věc chápe tak, že communitas může vzniknout pouze tam, kde není možné identifikovat strukturu, tj. zejména v antistruktuře. Není přitom vázána na území, ale na vzájemné vztahy mezi lidmi (Turner, 2004), což souvisí mimo jiné i se sexualitou v dospívání, mladý člověk totiž sexualitu opět spojuje s určitou formou vztahů mezi lidmi – nezávisle na tom, zda se jedná o vztah romantický, vztah jednorázový, vztah se sexualitou experimentujících kamarádů atd.

Zajímavý je pak také pohled, který nastiňuje Bruce Lincoln (1991). Lincoln totiž Gennepův a Turnerův pohled považuje za pohled, který je neoddělitelně spjat především s přechodovými rituály, které se týkají mužů, nikoliv však žen. Lincoln (1991) také rituál pojímá tak, že se jedná o akt, který vede ke změně člověka, resp. jeho role, dochází k nahrazení staré identity identitou novou. Lincoln (1991) také tvrdí, že prakticky na všech rituálech se navzdory přístupu Gennepa a Turnera podílejí jak muži, tak i ženy, tj. společnost jako jeden celek. Lincoln (1991) pak mimo jiné také tvrdí, že ti, které lze označit jako oběti rituálu, jsou obvykle nadáni prostředky, jimiž mají možnost na negativní důsledky určitých rituálů reagovat. Těmito prostředky jsou dle autora například možnosti narušení dosavadních rituálů a vytváření nových forem rituálů (Lincoln, 1991).

Další autor, kterým je antropolog Bobby Alexander, především zdůrazňuje dvě stránky rituálu, kterými jsou představení a proměna. Alexander (cit dle Schirch, 2005) totiž rituál chápe jako určité představení či předvedení, jež může být jak předem naplánované, tak i improvizované, jímž je realizován určitý přechod od každodenního života směrem k alternativnímu kontextu, v jehož rámci dochází k proměně všedního dne. Alexander tedy klade důraz zejména na to, že naprosto každý rituál (náboženské rituály nevyjímaje) je pevně ukotven v každodenním životě jednotlivce či společnosti (Schirch, 2005).

Za zmínku na tomto místě stojí i následovník Gennepa, kterým je Maurice Bloch (1986). Ten považuje za klíčový znak rituálu tzv. odrážející se násilí. Jeho výzkumy se zaměřují zejména na dva pojmy, a to na pojem „vitalita“ a pojem „životaschopnost“. V rámci přechodového rituálu pak dochází k odložení běžné vitality (životní síly, životní energie) jedince a nabývá pak jinou formu vitality, která je ve střední fázi přechodového rituálu k dispozici. V závěrečné fázi přechodového rituálu se pak jedinec s nově nabytou vitalitou vrací zpět do světské struktury, nicméně je posílen novou vitalitou od boha. Bloch (1986) pak tvrdí, že právě tento návrat do světské struktury může být v rámci přechodového rituálu tím, co vede k násilí, se kterým je rituál spojen. Tím, e se násilí přenáší na mocenskou postavu je však rituál obvykle jedním i většinovou společností chápán jako oprávněný (Bloch, 1986).

Posledním autorem, jehož význam v této oblasti je nesporně zásadní je Émile Durkheim (2002). Ve své knize "Elementární formy náboženského života" Durkheim (2002) přibližuje rituál a náboženství, na kterém ho ani tak nezajímá konkrétní obsah náboženské víry, jako kolektivní rituály a sociální vztahy, které se uzavírají mezi věřícími v průběhu jejich společných rituálů. Náboženství vnímá jako to, co je udržuje a posiluje. Ke každému náboženství patří pravidelná ceremoniální a rituální aktivita, při které se jeho vyznavači setkávají. V úvodu specifikuje, že rituály jsou především momenty kolektivní agitace. Tyto kolektivní ceremonie vyjadřují a upevňují pocit vzájemné solidarity. Vytrhují jedince z běžného profánního života s jeho každodenními starostmi a povznášejí ho do sféry vyšších sil, které jsou připisovány totemem či bohem. Stejný autor (2002) vychází v své etnografii ze studia totemizmu australských domorodců, které považoval za nejprostší formu náboženství. Totem představoval určité zvíře nebo rostlinu, která měla pro danou skupinu zvláštní symbolický význam. Byl posvátný, a jako takový se stával předmětem uctívání ve formě různých rituálních aktivit. Jeho obecný závěr zní, že náboženství je zásadně sociální záležitostí. *"Náboženské představy jsou kolektivními představami, vyjadřujícími kolektivní skutečnosti ..."* (Durkheim, 2002).

Ceremonie a rituály jsou tedy v chápání Durkheima (2002) nezbytné pro soudržnost sociálních skupin. Rozlišuje tři druhy rituálů: kult negativní, kult pozitivní a rituály pokání. Negativní kultury: jde o rituály tabu, jejichž extrémním vyjádřením je asketismus, stav totálního zákazu. Kultury pozitivní: jsou spojeny se slavnostmi a oslavami, které spojují společenství a umožňují vstupovat do přímého kontaktu s posvátným. Rituály milosrdenství jsou spojeny s odpykáváním, odčiněním, jsou doprovázeny s agnostickými pocity, patří zde rituály: smuteční, charakterizované tichostí a naříkáním, zraněním vlastního těla (ostříhání si vlasů, vlastním bitím, vytvářením ran či popálením). Zatím, co svět profánní je předmětem běžného užívání, "posvátné" se stává předmětem nevšedního uctívání, je izolované a ochraňované zákazy. Negativní či pozitivní rituální projevy provokují špatným každodenním životem. Náboženské rituály a obřady, mají schopnost uvést do chodu kolektivitu skupiny a formují se pro oslavování. Tyto rituály mají moc upevnit pocity kolektivní příslušnosti a zároveň poskytnout morálních představitelů, kteří zachraňují jednotlivců od chaosu a z nepořádku (Durkheim, 2002).

Klade si otázku, jak je možné společnost chránit před dezintegrací, pokud náboženství, které fungovalo v minulosti jako spolehlivý tmel sociálního celku, je s příchodem moderní doby v úpadku. V malých tradičních kulturách prochází náboženství skoro všemi oblastmi lidského života. Náboženské ceremoniály na jedné straně potvrzují stávající hodnoty, ale současně také umožňují vznik nových představ a myšlenkových kategorií. Durkheim (cit. dle Keller, 2005) říká totiž, že náboženství není jen souborem pocitů a činností, ale předurčuje způsob uvažování jedinců v tradičních kulturách. *"Evoluce Přináší postupné uvolňování svazků, které dosahovalo jednotlivce k jeho rodině, k rodné zemi, tradici a kolektivním zvyklostem. Člověk je stále pohyblivější, stále více autonomním, stále více žije svým vlastními, a nikoli doposud skupinovými idejemi. Vymaňuje se z dosahu kolektivního vědomí ..."* (Durkheim cit. dle Keller, 2005).

Tak jako v různých etnických společnostech, i v naší kulturní tradici byla spoluúčast na obřadu projevem širšího kruhu společnosti. Rodina se v těchto situacích neuzavírala ale naopak, mnohdy se to záměrně vyžadovalo v době, kdy nebyly písemnosti, jejich účast měla písemné svědectví a právní význam. V těchto staletích utvářených a zachovaných tradicích životního cyklu to znamenalo, že rodina nikdy v těchto momentech nezůstávala odkázána sama na sebe. Obřady pomáhali jednotlivcům i rodinám překonat a vyrovnat se ze zásadními změnami v životě (Dukheim, 2002).

Vedle výše uvedených autorů by bylo možné Gennepovo učení porovnat i s celou řadou dalších odborníků, kteří se přechodovými rituály zabývají, nicméně cílem této práce není představit jednotlivá pojetí rituálů jako taková, ale především pojmout konkrétní přechodové rituály v konkrétním období, tedy v období sexuálního dospívání.

Zajímavý přístup k přechodovým rituálům zaujímá také Abigail Brenner (2007), která tvrdí, že po narození člověk ještě není kompletní, ale musí se narodit podruhé, což činí právě prostřednictvím přechodových rituálů, které autorka chápe jako určitý přechod z nedokonalého embryonálního stadia člověka do dokonalého dospělého stadia (Brenner, 2007).

5 Kulturní scénář přechodového rituálu

Ačkoliv se to tak na první pohled nemusí jevit, celý kulturní proces, který vrcholí pohlavním stykem, jež je chápán jako určitá forma překročení hranice mezi dětstvím a dospělostí, je ve skutečnosti relativně složitý.

5.1 Přechodový rituál v rámci kulturních kódů

Výše uvedené potvrzuje například i Bauman (1996), který tvrdí, že celý přechodový rituál v tomto procesu spočívající je nutné chápat v kontextu konkrétních kulturních kódů, jež sestává z celé řady jednotlivých znaků. S tím pak souvisí i skutečnost, že zatímco enkulturovaný člověk (i dospívající) je schopen tyto znaky správně dešifrovat a řídit se dle zaběhnutých kulturních norem. Naopak jedinec, který stojí mimo danou kulturu, může mít s podobnou skutečností řadu problémů (Bauman, 1996).

Je přitom skutečností, že každý jedinec musí být v průběhu života seznámen s celou řadou různých rituálů, protože tím, že žije v rámci určité sociální interakce ve společnosti, se jim prakticky nemůže zcela vyhnout. Každá kultura s sebou totiž nese určité formy chování, které jsou žádoucí, popř. běžné a stejně tak určité formy chování (resp. běžné kódy dle Baumanovy terminologie), které naopak běžné nejsou, přičemž záleží skutečně jen na kultuře, co považuje za normální, žádoucí či běžné a co nikoliv. (Geertz, 2000).

Geertz (2000) tak hovoří o určité symbolické pavučině významů, ve které se jedinec má rozhodovat podle toho, v jaké části pavučiny se zrovna nachází. Další vlákna v rámci této pavučiny by mu přitom měly napovídat, jak se v konkrétní situaci rozhodovat a jak jednat (Geertz, 2000).

5.2 Kulturní scénář přechodových rituálů v oblasti sexuality

Výše zmíněné se týká právě i sexuality, která je člověku přirozená a je jen velmi málo jedinců, kteří by sexuálně nežili, resp. alespoň v období dospívání neusilovali o to začít sexuálně žít. Právě zde tak určité vlákno symbolické pavučiny většině jedinců napovídá, jak se v konkrétní situaci chovat ve vztahu k sexualitě, aby bylo docíleno sexuálního aktu, popř. třeba i zplození potomka. Pro většinu kultur světa je také velmi zvláštní a neobvyklé, pokud jedinec není sexuálně aktivní za účelem zplození potomstva, nicméně jsou doposud kultury, které např. před svatbou velmi kladně hodnotí panenství dívky/ženy.

Pokud společnost nebo komunita výše uvedený proces dospívání a přechodu z jedné kvality do jiné nepodporuje, často si mladý člověk tak či tak takový proces hledá a ne vždy se to děje prospěšným způsobem (jsou například společnosti, které zakazují styk před svatbou či dokonce zakazují autoerotiku, otázkou však je, zda je to prospěšné. Leckdy lze zejména u potírání masturbace mít za to, že nevybitý sexuální pud může být spíše rizikem z pohledu agresivního sexuálního jednání jedince – zejména muže, než pozitivem). Zde pak kultura přináší spíše negativa v procesu dospívání jedince, než pozitiva. Často je to prostřednictvím partií nebo gangů až s hraničně kriminálním chováním jelikož mladý člověk přirozeně hledá způsob jak uchopit svou sílu a jak se i s její novou kvalitou vymezit vůči společnosti. Bohužel spirituální aspekt dospívání se v takovém případě zcela vytrácí.

Pozitivnějším příkladem jak se v naší společnosti na tzv. cestu bojovníka vydávají i lidé bez iniciačních zážitků, jsou např. lidé, kteří si zvolí spontánně povolání související s nakládáním se silou a mocí jako např. politici, vůdci různých sdružení a firem, ekonomové či vojáci z povolání. Jsou to lidé ve své podstatě předurčení k vůdcovství a této cestě, a pokud budou pracovat z pozitivní polohy této role, bude jejich život na prospěch celé společnosti. Pozitivním myslíme v této souvislosti vůdcovství spojené se schopností soucitu a schopností přesvědčit. V negativním smyslu se vůdce uchyluje k donucování jiných a vládnutí silou.

V každém případě jsou v původních kulturách přechodové rituály týkající se dospívání spojené s obnovením nebo nalezením svých spirituálních spojenců protože s jejich pomocí pak mladý muž nebo žena pokračují v naplňování svého životního poslání nebo snu v souladu se svým životem ale i životem okolní komunity.

Nicméně ve vztahu k sexualitě v dospívání je zejména důležité, že právě určitá část (vlákna) pomyslné pavučiny dospívajícím říká, že pokud se chtějí stát dospělými z pohledu sexuality, je nutné, aby došlo k pohlavnímu styku. Zde přitom například naše kultura předpokládá, že se mladý člověk starší 15 let (protože zákonná hranice pro legální pohlavní styk činí právě 15 let) seznámí s partnerem opačného pohlaví, se kterým nějakou dobu tzv. „chodí“, a následně mezi nimi dojde k prvním (obvykle nejprve nekoitálním) sexuálním aktivitám, mezi které patří např. petting či necking. Následně pak po určitém čase dojde k vlastnímu pohlavnímu styku. Tímto krokem, který obvykle dospívající vnímají jako zásadní životní událost, se jedinec stává po sexuální stránce dospělým. V řadě případů je však jedinec v tomto období dospělý jen v určité oblasti, tedy zejména v sexualitě, protože řada jedinců má pohlavní styk dříve než jsou dospělý z hlediska legálního (v naší právní kultuře je tato hranice nastavena na věk 18 let), což znamená, že jedinec mladší 18 let, který již měl pohlavní styk, může být dospělý z hlediska své sexuality, nicméně není dospělý z pohledu práva. Pohlavní styk je ovšem každopádně určitou formou přechodu mezi dětstvím a dospělostí (Petrášek, 2012).

5.3 Strategie a programy tvořené kulturou (klíčový scénář)

Protože je třeba poskytnout členům každé kultury určité orientační body a návody, jak se v konkrétních situacích zachovat při naplňování jednotlivých cílů (kam opět patří i cíle jako sexuálně dospět, ukojit sexuální pud apod.), vytváří si každá kultura své vlastní strategie a programy, které se obvykle označují jako tzv. „klíčové scénáře“. Tyto programy a strategie (Klíčové scénáře) zajišťují, že jednotlivec dosáhne svých cílů z pohledu konkrétní společnosti a kultury „řádným způsobem“ tj. legitimně. Klíčové scénáře se vyznačují mimo jiné i tím, že jsou kulturou chápána jako hodnotné. Jinak řečeno, kultura vymezuje určité cíle a zároveň doporučuje určité způsoby, jak jich nejlépe dosáhnout (Orther, 1973).

Tzv. klíčové scénáře přitom existují v naprosto každé kultuře (neboť všude je více či méně dáno, co je žádoucí a co nikoliv) a vztahují se prakticky ke všem činnostem člověka, tedy nikoliv jen k sexualitě, ale rozhodně u sexuality je to, co je žádoucí a co nikoliv, velmi důležité, neboť pokud se jedinec zásadním způsobem odchýlí od klíčového scénáře v této oblasti, může to vést až k jeho trestněprávní odpovědnosti (např. pokud si 17 letý mladík začne se 14 letou dívkou, se kterou má pohlavní styk, je možné jej trestně stíhat za pohlavní zneužití této dívky i v případě, kdy dívka se stykem souhlasila). V případě dospívajících jedinců jsou však důležité i klíčové scénáře, které neurčuje kultura dospělých, ale kultura jejich vrstevníků, tj. je například dáno, jak se má mladý člověk oblékat, pokud se obléká jinak, je tzv. „out“ stejně tak je leckdy doporučováno, kdy je nejvhodnější mít sexuální styk, neboť kdo je v 18 letech neposkrvněný, může být vrstevníky považován za divného atd.

Klíčové scénáře přitom vymezují jak hodnoty ideální, kterých se však obvykle nedaří dosáhnout (např. první sexuální styk proběhne romanticky s milovaným partnerem a v romantickém prostředí) a rovněž ideální cesty, jak stanovených cílů dosáhnout. Klíčový scénář je tedy vlastně určitou modelovou situací. Paradoxem přitom je, že celá řada klíčových scénářů je např. předávána pouze verbálně, popř. je lze považovat za latentní (Orther, 1973). Pokud se týká sexuality dospívajících, jsou tyto scénáře často prezentovány například v časopisech pro náctileté, mezi které patří v České republice třeba časopisy „Dívka,“ „Cosmogirl“ či „Bravo.“ Většina kulturních scénářů v těchto časopisech (popř. i v jiných podobného zaměření) přitom sex chápe jako určitou formu vyvrcholení vztahu dvou dospívajících jedinců.

Klíčový scénář obvykle stanoví, jak by dospívající měl svůj protějšek oslovit, jak s ním komunikovat, jak jej pozvat na první schůzku, jak jej políbit (polibek je významným symbolem, který sice není vyloženě sexuálním aktem, ale rovněž je to určitý krok přechodu směrem k dospělosti), jak následně začít s prvními sexuálními (často spíše nekoitálními) aktivitami a jak následně dospět i k vlastnímu pohlavnímu styku.

Klíčový scénář týkající se sexuálního aktu by se však měl s dílčími obměnami opakovat i v následujících obdobích lidského života, tj. i v dospělosti. Samozřejmě se však v dospělosti neřeší např. otázka, sexu s dívkou, která je ještě panna, stejně tak

v situaci, kdy již dospělí lidé mají věk na založení rodiny, se neřeší otázky, jako je možnost nechtěného otěhotnění, které v dospívání může být velmi nežádoucím a negativním důsledkem toho, že se konkrétní klíčový scénář jeho protagonistům vymkl z rukou třeba proto, že ještě s ohledem na nízký věk nebyly schopni zcela zkoordinovat svá těla a ochranu před nechtěným početím.

5.4 Kulturní scénáře v rodině (vztah mezi dospívajícím a rodiči v kontextu sexuality)

Rodina, resp. hlavně rodiče, je nesporně tím, co má na sexualitu dospívajícího potomka značný vliv. Rodina sestává z rodičů a dětí, zahrnuje také další širší příbuzenstvo, různých bratranců, sestřenic, strýců, tety, kteří vytvářejí široké společenství. Těžištěm rodiny jsou rodiče a jejich svobodné, tedy i dospívající děti. V tomto případě tuto rodinu vystihuje pojem nukleární rodina. Tato rodina má i jiné označení jakož i rodina malá, individuální, primární, biologická podle toho, kdo, a v jakém období o ní psal. Jakož i různé přístupy ke klasifikaci rodinných forem například podle toho jestli někdo ovdověl, žil v neúplné rodině, uzavřel další manželství. Rodinná skladba byla doplněna i dalšími hledisky podle míry pravomoci a způsobu hospodaření, mírou otcovy pravomoci atd. Další podoby, které přesáhly skladbu nukleární rodiny, jsou označovány jako rozšířená rodina (Švecová, Jakubíková, 1997).

Kulturní scénáře (nejen v oblasti sexuality, ale i v této oblasti) jsou přítom právě v rámci rodiny obvykle předávány. Kulturní scénáře se také vyznačují tím, že existují na úrovni kolektivního života, což je i život v rámci rodiny, a to jak rodiny nukleární, tak rodiny širší. Na tomto místě se však zaměřuji jen na rodinu nukleární, tj. vztah mezi rodiči a dospívajícím dítětem v období sexuálního dospívání. Rodiče a škola jsou přítom v období dospívání dva nejdůležitější zdroje informací o sexualitě a sexu (Pondělíčková-Mašlová, 1990).

Optimálním kulturním scénářem ve vztahu mezi dospívajícím potomkem a rodiči v souvislosti se sexualitou je pak situace, kdy dítě má možnost kdykoliv přijít

za rodiči s jakýmkoliv dotazem ohledně sexuality a rodič mu věc trpělivě, srozumitelně a přiměřeně věku vysvětlí. Takový kulturní scénář je pro dospívající velkou výhodou, neboť pokud je dospívající včas seznámen s otázkami sexu, sexuality, antikoncepce apod., nedostává se do problémů, do kterých se může dostat dospívající, který dostatek informací od rodičů nemá (např. neplánované otěhotnění) (Pondělíčková-Mašlová, 1990).

Nejvhodnějším kulturním scénářem pak je, aby již dítě předškolního věku mělo základní informace o rozmnožování člověka, na které se následně v průběhu dalšího vývoje navazuje, čímž dítě jakékoli další informace a poučení týkající se sexuality, přijímá i v dospívání jako jakékoli dřívější poučení a není tím zaskočeno (Uzel, 1992).

Méně vhodnou, ale realistickou a velmi častou situací v českých rodinách, je pak situace, kdy mají rodiče určité obavy komunikovat s dospívajícím potomkem o problematice sexuality a pohlavního dospívání, a proto s dospívajícím na toto téma raději nekomunikují. Rodiče leckdy mají třeba obavu, že by dítě v důsledku těchto informací zahájilo dříve pohlavní život, nicméně skutečnost je taková, že nezávisle na informacích, zde potřeba sexuality v dospívání z biologických příčin vyskytuje (Trojan, 2009) a rizikem nekomunikace je pak například neplánované těhotenství ve velmi mladém věku či onemocnění nějakou pohlavní chorobou.

Kulturní scénáře se však vyskytují i v jiných oblastech. Typickým kulturním scénářem je představení partnera rodičům. Stejně jako u vlastních počátků sexuálního života, jsou i v případě představení partnera rodičům pro mladistvé velmi přínosné nejrůznější magazíny a časopisy, kde je prezentováno, jak se obléci, jak se chovat či jak udělat na rodiče partnera dojem. Vedle časopisů je dnes možné najít kulturní scénáře i například na webech pro mládež, jako je www.zamilovana.cz nebo www.studentpoint.cz. Rodiče, kterým je partner jejich dospívajícího potomka mají rovněž o partnerovi své představy a leckdy i určité obavy, kdy řeší „S kým se to ta naše dcera stýká?“ „Není to nějaký povaleč, feťák...?“ Vhodným kulturním scénářem, který umožňuje rodičům partnera svého dítěte poznat a je v naší společnosti obecně přijímán a velmi často praktikován, je třeba pozvání partnera dcery či syna na oběd či večeři k rodičům domů. Po proběhlém obědě se pak nabízí třeba káva a dezert, čímž je dost prostoru si přátelsky popovídat a lépe se poznat. Je vhodné vyhradit si na tuto událost

např. celé odpoledne či celý večer, aby bylo dost prostoru, pokud by bylo třeba, vždy se dá schůzka ukončit dřív.

Oba výše uvedené weby stejně jako například časopis „Dívka“ prezentují představení partnera rodičům prostřednictvím několika klíčových momentů. Předně je dle kulturního scénáře, který je v naší kultuře obvyklý, důležité, aby představovaný partner přišel na schůzku včas, není vhodné se opozdit. Ještě před tím by měl zvážit, co si vzít na sebe, je žádoucí, aby oblečení bylo slušné, tj. nikoliv mini sukně, roztrhané džíny apod., ale rovněž není třeba obvykle přijít v obleku. Chce to tedy určitý „zlatý střed“ a vhodné je například oblečení, ve kterém mladý člověk běžně chodí do školy. Oblečení by nemělo být špinavé či zmuchlané. Rovněž je třeba přijít učesaný, čistý, u dívek je vhodný jemný make-up (přirozené líčení). (Mašková, 2011).

Stejně tak se doporučuje, aby mladý člověk přinesl rodičům partnera drobný dárek, matce například kytici či bonboniéru, otci pak třeba láhev vína či tvrdého alkoholu, jako např. whisky. Doporučuje se však předem poradit s partnerem, který své rodiče zná a může tak doporučit, co koupit podle toho, co mají rodiče rádi.

Na první setkání je pak vhodné partnerovi rodiče slušně pozdravit, se zaměřit na správný stisk ruky, který by měl být pevný, ale tak akorát, tj. nedrtit ruku příliš. Po celou dobu je vhodné s rodiči partnera komunikovat, aby neměl pocit, že se jich partner jejich dcery či syna straní, nicméně není vhodné mluvit příliš mnoho. Je ovšem ideální, pokud se partner dítěte zajímá o to, co rodiče povídají, jejich názory. Je vhodné odpovídat na otázky, nicméně je třeba zvážit, co vše rodičům partnera na prvním setkání říct, jsou věci, které při první příležitosti není vhodné zmiňovat. Je rovněž vhodné vždy poděkovat a zeptat se, zda rodiče partnera nechtějí pomoci např. s přípravou jídla, se sklizením či mytím nádobí. Právě tímto způsobem si rodiče zafixují přítele/přítelkyni svého dítěte jako hodného (hodnou) a pracovitého (pracovitou) (Edudantka, 2013).

Výše uvedený kulturní scénář je opět spíše tou ideální variantou, jak bývá seznámení s rodiči partnera popisováno např. v romantických filmech či v literatuře, nicméně realita může být jiná. Může se například stát, že se rodiče seznámí s partnerem svého dítěte zcela neočekávaně, např. když partner doprovází jejich dceru domů a náhodně se potkají před domem, nebo třeba při setkání před školou, pokud rodič jede

svého dospívajícího potomka vyzvednout, např. aby mu pomohl s větším množstvím věcí či má rodič s dospívajícím domluvený společný program. Může se tak stát, že setkání není ani zdaleka tak optimální. Partnera svého potomka i s vlastním potomkem mohou rodiče takto vidět např. v partě kamarádů, která pokušuje a mluví sprostě, což rozhodně není optimální začátek a rodič samozřejmě v tu chvíli vnímá partnera svého dospívajícího dítěte zcela jinak, než by jej vnímal, pokud by se i třeba se stejným člověkem seznámil podle výše uvedeného kulturního scénáře. V lepším případě při náhodném setkání může být setkání pouze rozpačité, rodiče se s partnerem svého dítěte pozdraví a prohodí společně pár vět, nicméně nestihnou se příliš poznat. I zde je však důležité, aby partner dítěte zapůsobil jako slušný člověk, který pozdraví, slušně mluví a poděkuje, je-li to zapotřebí.

Každopádně i při seznámení s partnerem dítěte existují jisté žádané kulturní scénáře, které jsou tak říkající ideálem, ale leckdy je realita poněkud jiná, s čímž musí obě strany do jisté míry počítat a přihlížet k této skutečnosti.

Pokud seznámení partnera potomka s rodiči proběhne v souladu s kulturním scénářem, který je považován za optimum, popř. proběhne alespoň tak, aby rodiče neměli vůči partnerovi svého dítěte výrazných námitek, je po určité době trvání známosti (délka se liší dle přesvědčení jednotlivých partnerů i jejich rodičů), snazší přistoupit k dalšímu kroku a to k povolení, aby partner přespal s potomkem u jeho rodičů, popř. aby potomek přespal u partnera. Zde je opět optimálním scénářem, pokud proběhlo nejprve seznámení a rodiče partnera svého potomka znají optimálně již z více schůzek. Následně je třeba, aby si rodiče připustili, že jejich dcera či syn již není dítětem, ale dospívá a první sexuální zkušenosti k tomu patří. Pokud rodič po rozumné době, která u někoho činí třeba tři měsíce, u někoho šest měsíců, u někoho třeba i déle, svolí k tomu, aby dítě přespalo u partnera, popř. aby měl věci pod kontrolou, svolí spíše, aby partner přespal u nich, svého potomka přitom poučí o antikoncepci, je to scénář dá se říci optimální. Naopak situace, kdy rodič přespání partnera dlouhodobě zakazuje, může mít za následek skutečnost, že dochází k sexu na různých místech, přičemž sex se tak může stát méně bezpečným. Pokud totiž rodič svolí k přespání partnera za určitých podmínek (tj. antikoncepce apod.), dospívající to vnímá tak, že má důvěru svého rodiče

a nechce ji zklamat, čímž dodržuje pravidla bezpečného sexu, která mu rodič vštěpuje.
(Schalet, 2011).

6 Vybrané přechodové rituály

Přechodové rituály podléhají jako všechny jiné skupiny tradic určitému dělení, a to na rituály odlučovací, rituály pomezí, a rituály sloučení. Takto rozdělené vedlejší kategorie rituálů, nebývají pro danou společnost rovnoměrně rozvinuty. Tyto tři vedlejší kategorie nebývají u téže populace ani v témže souboru obřadů rovnoměrně rozvinuté. Tzv. odluky, neboli odlučovací rituály, bývají více patrné v pohřebních obřadech, naopak přijímací rituály jsou označovány nejčastěji v obřadech svatebních. Poslední skupinou jsou pomezí rituály, které mohou mít značný význam při těhotenství, porodu, zásnubách, iniciaci nebo naopak mohou být omezeny minimum např. při druhém sňatku, druhém porodu, či při přechodu z jedné věkové třídy do další. (Gennep, 1997).

Rituály přechodu, které jsou v tradiční společnosti brány jako obřady přijímání mezi dospělou populací (křest, zásnuby, sňatek apod.), jsou zkoumány biodromální psychologií a sociologií (Říčan, 1989). Všechny kulturní tradice, doprovázejí lidstvo, v podobě určitých přechodových obřadů. Tato pravidla od pradávna určují, co máme dělat a jak se máme v konkrétních situacích chovat – konkrétní vzorec žádosti o ruku nebo loučení se zesnulým. Každý účastník daného obřadu tak přesně věděl, nebo byl obeznámen s návodem jak má tradici splnit a oslavit. Dané změny byly zveřejňovány před společností a tím byla potvrzena jejich právoplatnost (Gennep, 1997).

Charakteristika společnosti je dána v rozdílech a v množství změn. Přechodové rituály je třeba vnímat jako prostředky, které nám pomáhají překonávat krizové momenty v životě. Gennep rozebírá rozsáhlý koloběh rituálů, které jedince doprovázejí v životě od narození až po smrt. V sociálním termínu „od kolébky až po hrob“, přes rozdílná období existence. Ve středu tohoto cyklu jsou připojovány další rituály, které jsou menšího rozsahu a bývají nasměrovány ke stejnému cíli. Tímto cílem je dopomoc jedinci přejít z jedné etapy života, do druhé se zvládnutím každodenních okamžiků. Vzhledem k významu těchto přechodů je Gennep rozdělil v souladu s výše uvedeným na následující rituály, které lze v návaznosti na konkrétní příklady vymezit následovně:

- odloučení - zakotvené v pohřebních rituálech,
- pomezí – zásnuby, svatba,

- přijetí – přijímací rituály týkající se např. svatebních obřadů.

Pokud se týká přechodových rituálů v oblasti sexuálního dospívání, lze říci, že právě v období, kdy si dospívající mladý člověk myslí, že jedná zcela samostatně a nekontrolovaně, nachází se právě uvnitř určitého přechodového rituálu, kterým je dospívající kontrolován. To si ovšem dospívající neuvědomuje, což je také důvodem, proč jsou přechodové rituály tak účinné (Petrášek, 2012).

6.1 Obřady v průběhu života jedince

Život každého jedince, jak v moderní, tak v tradiční společnosti je ohraničený narozením a samozřejmě také obdobím konce života, spojeného se smrtí. Ty další klíčové oblasti, určitých životních událostí jsou určovány nebo zvýrazňovány právě obřady, podle toho jak moc jsou zakořeněny v samotném společenství. Podle tohoto jsou právě obrysy a tvar života jedince určován právě rituály. Jako nejčastěji zvýrazňované rituály jsou to iniciační rituály, které jsou těmi, které se označují jako počáteční, přechodové, provázející přechod z jedné části života do další etapy.

Výjimečná role rituálů v životě jedince má své opodstatněné místo, jelikož představuje první krok k něčemu novému, které jsou výjimečnými, neprovozovanými a zcela nepoznanými. Je to třeba první stříhání vlasů dítěte, což je obřad podobný jako objevení prvního zoubku, první krůček dítěte nebo zasnoubení, či sňatek. Křesťanské obřady mají také své nejpodstatnější tradice, mezi které se řadí např. první přijímání nebo mše. Také narození děťátka je v rodině něco tak významného, že si tento okamžik zaslouží opravdovou pozornost (Belnot, 2005).

Staleté tradice také poukazují na největší cenu prvních plodů z úrody nebo prvorozených kusů zvířat, jejichž cena byla opravdu vysoká. Můžeme tedy pozorovat, že život jedince, byl rozfázován do několika etap, které musel jedinec podstoupit a úspěšně zvládnout aby byl přijat do nového životního období. Mezi tyto tradice řadíme ještě dnes narozeniny, svátky, vstupování do školy, ukončení školní docházky, maturitu nebo dosažení plnoletosti. Mnozí jedinci mají tradice zažité také v imatrikulaci, tzv. přijetí do akademické obce, neboli zahájení vysokoškolského života,

promoce při ukončení studia, jimž je jedinci přiznána společností velká vážnost (Gennep, 1996).

V historii lidstva jsou mnohé národy, které se vyznačují tím, že přistupují k životu v souladu s přírodou. Z těchto národů jsou převzaty mnohé obřady, které pokračují v kulturách se silnou tradicí. Rituální obřady přetváří společenské postavení a tehdejší způsob života ve způsob zcela nový. Takové rituály jsou přetvářeny v průběhu věku a mají odlišný význam, jsou důležité pro celoživotní vývoj a rozvoj osobnosti a psychiky jedince (Gennep, 1996).

Přístup židovské kultury k rituálům, byl po staletí intelektualizován (vstup do náboženství, podpora samostatné četby, výklady v synagoze a učení se posvátným textům) a byl namířen až do 19. století pouze na chlapce. Křesťanská kultura naopak zaměřovala rituál pouze na realitu duchovního života a začlenění jedince do nejdůležitějšího liturgického obřadu – eucharstii. Klasické obřadní zkoušky mladých mužů a žen v jejich nově objevené podobě (sexuální tělesnosti) tudíž nebylo vůbec prováděno. V období osvícenství byla situace završena tím, že celý význam rituálů byl zcela zamítnut. Společnost tak dospěla pomalu k názoru a dnes tomu není jinak, že má sice mnohé profánní novodobé rituály, které však nemohou nikdy plně naplnit potřeby jedince v reálném životě a podporují jedince spíše na podkladě iluze (Valenta, 2011). Součástí veškerého úsilí směřovanému na návrat, k přirozenému náhledu na člověka jako na oduševnělou bytost s potřebou posvátná, je návrat k tradičním přechodovým rituálům (Murphy, 2004). Jak tedy v dnešní době, vypadají přechodové rituály, v oblasti sexuálního dospívání mladistvých se dozvíme, v následující kapitole.

Ještě před započítím pojednání o jednotlivých přechodových rituálech v oblasti sexuálního dospívání člověka, stojí za zmínku, že tyto rituály se mohou lišit u dívek a u chlapců, což potvrzuje například i Bílý (2012), který se zaměřuje pouze na rituály u chlapců, kde vyzdvihuje pomoc jiných mužů (zejména, ale nikoliv výlučně otce) v rámci rituálů chlapce. Oproti tomu Brenner (2007) se naopak věnuje výslovně pouze ženským přechodovým rituálům, kterých je patrně s ohledem fyziologické procesy v těle dívky – jako jsou menstruace či rostoucí poprsí, o něco více než těch mužských, což se do určité míry projevuje i v následujících kapitolách.

6.2 Rituál první menstruace

Kultury starověké a domorodé, posuzovaly přijetí mladého člověka do kolektivu dospělých pomocí starověkých přechodových rituálů. Tímto rituálem u dospívajících mladých mužů a žen býval rituál přechodu, při kterém dostává mladý chlapec či dívka možnost objevit vlastní osobnost, neboli vnitřní Já, které jim bude oporou a vytvoří z nich člověka, který je schopen nést odpovědnost za sebe samého a svůj vlastní život (Murphy, 2004).

Mladí muži měli rituál spojen se zkouškou jejich vnitřní odvahy, nezávislosti, síly a samostatného řešení úkolu, tak aby se stali sebevědomými a ochraňujícími partnery pro ženu a celou jejich rodinu. Dívky měly rituál spojen s objevením vlastní ženské energie, která utváří síly vesmírné a jejím prostřednictvím bude udržován veškerý pozemský život. Z mladé dívky má vyrůst žena, která bude pevně zakořeněna ve své sebeúctě a bude vědomě spojena s hlubokou moudrostí přírody a vesmírem. Mladá žena si nemusí nic dokazovat, jak je tomu u mladých mužů, žena má moc od narození a je cenná tím jaká je, jako budoucí matka a pečovatelka (Turner, 2004).

Dívky mají přechodový rituál spojen s menarché, první menstruací dívky. V tomto období dívčín hormonální systém spouští proměnu jejího těla. Tělo mladé dívky se potýká s přeměnou, kterého si je dívka plně vědoma. Mění se její doteď holčičí tvary těla v ženské plnější partie – růst prsou, prvního ochlupení, růst boků, pozadí apod. Tělo mladé dívky se tak připravuje na početí a porod dítěte. Z dávné historie a současnosti je však známo, že i přesto, že je menarche bráno jako prvotní signál k provdání dívky a zahájení jejího sexuálního života, raného těhotenství a porod s tím spojen mohou být pro dívčino tělo životu nebezpečné. Toto období je tudíž považováno spíše za zahájení plného zrání mladého děvčete a hledání její ženské identity. Období minulosti, ale také přítomnosti však přistupuje stejně k období příprav. V tomto období je navrženo široké spektrum možností, jak by se mladá dívka mohla připravit a naučit se uvědomovat si sama sebe, přebírat odpovědnost za celý svůj život. Jako základní aktivity bychom mohli zařadit verbální a neverbální vyjádření pocitů z různých proměn (psaní deníku, umělecké výtvořky). Jako jedna z těchto aktivit může být zařazena také

tvorba oděvu pro rituál menarché, hledání ženského vzoru a sledování vzorů symbolizující ženství, které bude žena do budoucna předkládat společnosti a bude za ně také hodnocena (Murphy, 2004).

V tomto období je nejdůležitější však podpora blízké ženy mladé dívky (matka, babička, příbuzná a jiná blízká důvěrnice). Tato žena by měla mladou dívku plně respektovat, vnímat dívčinu osobitost a reagovat na její případné obavy. Toto období přípravy vyžaduje podporu blízké dospělé ženy (matky, příbuzné, důvěrnice), která dívku plně respektuje, vnímá její osobitost a jemně reaguje na její případné obavy (Valenta, 2011).

Opovržení ženství, mateřství, ženského těla, ženské sexuality dostalo v minulosti od civilizace velkou ránu v podobě absence sebeúcty, nepřijetí vlastního těla a strachu z ženské síly. Toto opovržení se objevuje v podobě onemocnění ženských pohlavních orgánů nebo premenstruačního syndromu. Jen málokterá žena byla v minulosti, zejména pak v době, která byla zužována komunistickým režimem či jinými nástrahami doby, uvedena do tajemství menstruace a ženství v aktuální době své první menarché. Takové trauma si poté žena nese po celou dobu v sobě a v období kdy chce své dceři připravit lepší osud, je důležité, aby si toto přiznala a představila si, jaké to bylo právě pro ni, v době první menarché a kdo ji do tajů, jejího těla, zasvětil (Turner, 2004).

Podle ženské skupiny, kterou vede DeAnna Le'am je důležité, aby rituál prvního menarche provedla nejprve matka na sobě, jinými slovy, aby se vžila do role té dívky, kterou dříve byla a kdy ji nikdo do tohoto kruhu ženství nepřivítal. Za ideál je považováno, když se tento rituál provede v kruhu žen – důvěrně známých, přítelkyň, matek, babiček, tak aby i ony bez pocitu viny mohli přijmout fakt, že ani ony nemohly dát v té době svým dcerám to, co potřebovali a vyrovnali se s tím. Po sebebřijetí jsou pak matky schopny přijímat svojí dceru jako ženu a být s ní na partnerské úrovni (Murphy, 2004).

Rituál prvního menarche pak může mít různou podobu. Je doporučováno, aby se rituál odehrál v přírodním prostředí, kde je posilováno podvědomí ženy, jejího ženského těla a přírodních cyklů, které jsou s menarche spjaty. Před samotným rituálem je vhodné

s mladou dívkou celý průběh probrat, aby měla možnost sama rozhodnout co je jí příjemné a co v rituálu nebude chtít. Také by sama dívka měla rozhodnout o tom, kdo všechno bude při rituálu přítomen. Tímto je navozen důležitý pocit bezpečí a jistoty. Samotný začátek rituálu by mohla uvést příjemná hudba, píseň, modlitba, představení se pokud jsou přítomny cizí osoby, což nebývá tak časté. Celý rituál může být naplněn vyprávěním příběhů prvního menarche žen, které jsou přítomny. Ženy mohou vyslovit také přání směrem k mladé dívce, sdílet s ní pocity o tom co pro ně samotné znamená být ženou. V průběhu je také vhodné do příběhu začlenit rituál odloučení se starými nepotřebnými rolemi z dětství. Dané rituály by nám měli symbolizovat proměnlivost života a možnost osobního růstu v každém okamžiku (Valenta, 2011).

Je vhodné, aby byly veškeré aspekty, se kterými se chce dívka rozloučit sepsány na papírky a byly spáleny nebo spláchnuty, utopeny v řece. Důležité je však pevné vnitřní rozhodnutí a dodat si odvalu že opravdu dívka zvládne proces vstoupit do nové ženské role. Jako souhlas poté může dívka stoupnout doprostřed kruhu ostatních žen a přijmout tak požehnání. Vhodné je použití barev a olejů na tělo, které potrhnu celou důležitost rituálu. Podobně může působit použití zrcadla, přičemž nahlíží dívka sama na sebe a vidí se jako žena, přijímá svoji novou podobu ve své celé podstatě (Turner, 2004).

Také prostředí přírody nabízí velkou možnost využití – meditace, procházka soutěskou, putování lesem se zastavením se na místech kde budou uloženy dopisy s radami ostatních žen. Samotný konec přechodového rituálu by měl být radostný s přivítáním čisté, nové identity jedince, je povoleno tančit, zpívat, jíst a také a především s pokorou za vše poděkovat (Valenta, 2011).

Je přitom pravděpodobné, že se s první menstruací dívky se v minulosti spojovaly určité obsažnější magicko-rituální praktiky, z nichž se však zachovaly pouze fragmenty: dívka měla převléci prádlo mezi tři příčky na žebříku, aby menstruace netrvala déle než tři dny (Horváthová, 1988), matka přeložila pošpiněné spodní prádlo na třetí schůdek žebříku vedoucího na půdu, aby to dívka měla jen tři dny / Zvolen /, zda se měla dívka udeřit po jednom i po druhém líci, aby stále zůstala taková pěkná červená / Michalovce / (Michalková, 2004) Potřeba zajistit co nejkratší trvání

menstruace svědčí více o negativní konotaci a o tom, že tento stav nebyl pro ženu žádaným a jeho následky bylo nutné maximálně zmírnit. Zdá se však, že menarché nebylo událostí, která by významným způsobem měnila společenský život dívky nebo by byla přijetí složitějšího obřadního systému přechodu. Znamená to, že dospělost ženy nebyla přímo navázaná na biologický rytmus ženy a nebyla explicitně spojena s její pohlavní zralostí. Skutečně dospělost se žena v tradiční kultuře stávala až symbolickým sejmutím věnce a nasazením čepce. Tedy až když se dívka stalo něčí manželkou, stalo se i skutečnou ženou.

Zjevný je ambivalentní charakter menstruace. Na jedné straně znamenala zdraví ženy a evokovala její plodnost, jak nejvíce ceněnou ženskou "vlastnost". První kapky menstruační krve byly i častou součástí milostné magie (Horváthová, 1988), například nápoje lásky. (Horváthová, 1995) K jejím pozitivům patřily i její údajné léčebné vlastnosti (zejména bradavice), krev z první menstruace se používala v kosmetice, měla zabraňovat pihám, vyrážkám, skvrnám na pokožce. Menstruační krev se nazývala i ženský květ a mohla sloužit na zvyšování úrodnosti stromů, regulaci počtu dětí. Současně s pozitivními konotacemi však byla menstrující žena pokládána za nečistou, a tím pádem v magickém smyslu i za nebezpečnou, a měla se držet v ústraní (Horváthová, 1988). Existovala představa, že výsledky práce během menstruačních dnů se rychle znehodnocují, proto se nedoporučovalo obírat a konzervovat ovoce a zeleninu, péct, sít, přesazovat apod. (Horváthová, 1988). Nic však nenasvědčuje tomu, že by byla samotná menstruace vnímána v našem prostředí v explicitně pozitivním smyslu (jak to můžeme najít v jiných kulturách). Míra tabuizace se odráží i v pojmenování menstruace, která dostávala většinou zástupné názvy. Jelikož menstruace nebyla veřejně diskutovaným jevem a tedy ani běžně popisovaným, přesně nemůžeme říci, zda jsou dochované pojmenování archaická, resp. jaké byly běžné pojmenování v jednotlivých regionech v minulosti. Vysloveně negativní konotaci má např. název „krámy“ které evokují nepořádek nebo „ženská nemoc, ženské problémy, případně zůstávala zcela nepojmenovaná např. jako „to“, ty dny, mám na košili, mám se sobě. Často bývala ztotožňována s červenou barvou (barva krve) jako „červená, červené dny“, nebo v této souvislosti ztotožňována s jahodami jako „jahodové dny, jahodový týden, sedím na jahodách, sedla jsem si do jahod“. Běžné bylo spojení s ženským elementem jako ženské věci, dny ženy, ženské dny, přišla tetka, tetka mokrá, tetka z Prahy, nebo

poukázání na periodicitu menstruace jako čas, perioda, měsíčník, měsíčky, měsíční krvácení. Určitá míra ambivalentnosti se odráží i v těchto pojmenováních. Z výzkumu Michalkové (2004) vyplynulo, že se do současnosti zachovaly skupiny zákazů vztahujících se na menstrující ženu, která byla jednoznačně považována za nečistou: *"Říkalo se, že je nečistá a všeho, co se dotkla, by takovým zůstalo."* (Michalková, 2004) u některých zákazů je zjevné, že měli praktický charakter a měli chránit její zdravotní stav, jako například provádění fyzicky namáhavé práce nebo zákaz pracovat se studenou vodou, při jiných praktický charakter není zjevný. Například zákaz práce na poli nebo v zahradě - žena nesměla sázet květiny, protože by se jí nepřijali, nemohla pracovat na poli a v zahradě, protože nebyla plodná, a tak by nebyla plodná ani úroda (což je například v přímém rozporu s natíráním stromů menstruační krví). Další skupinou byly zákazy vztahující se na přípravu pokrmů - neměla pracovat s chlebem, moukou, těsto nevzejde dobře ap. V těchto případech se jedná o princip similární magie. Vyskytly se i případy zákazu přijímání či zpovědi v kostele a rozšířený byl zákaz sexuálního styku s menstrující ženou (Michalková, 2004), kde se také jednalo o nečistotu v symbolickém resp. magickém smyslu. Respektování těchto magických zákazů mělo zabránit i větší ztrátě krve během menstruace na základě představy, že s krví uniká fyzická síla a urychluje se proces stárnutí. (Horváthová, 1995) Menstruace je tedy rovněž jedním z kroků přechodu mezi dívkou a ženou.

6.3 Rituál pořízení spodního prádla u dívky

Obavy u mladých dívek v oblasti jejich rychle se měnící postavy jsou jedním ze signálů, že se z dívky, stává žena. Zejména partie hrudníku, který se pomalu mění v plnější ňadra, vyvolává v dívce mnohé útrapy. Tyto pocity jsou často velmi ovlivňovány také dětským kolektivem, kde se dívka vyskytuje. Dívky jsou v tomto období vybaveny velmi ostrým pozorovacím talentem, co se druhých slečen týče a neujde jim mnohdy, žádná změna. Také u chlapců, dochází ke změně postoje k dívkám, ve smyslu považování opačného pohlaví za vhodné společnice při kolektivních hrách. Zřejmá je zejména, náklonnost chlapců k dívkám (Murphy, 2004).

Obvykle mladé slečny nechtějí vyčnívat z davu a být odlišné od těch ostatních. V tomto období je, ale nejčastějším problémem otázka vlastního těla. V tomto období

by tak mladá dívka měla mít někoho, komu se může naprosto se vším svěřit, bez jakýchkoliv ostychů. Každá dospívající dívka v ženu, má nespočet otázek z kterých se více než polovina týká vlastního těla, skladby postavy a toho, co je normální. Téma vlastního těla je velmi choulostivá záležitost, proto od důvěrníc (matek, babiček, kamarádek) vyžaduje obzvláště citlivý přístup, aby dítě dokázalo překonat pocity studu a svěřilo se (Sedlák, Malina, 2005).

Každá dívka je jiná, proto některým dívkám začne poprsí růst již v 11 letech a naopak jiné musejí ještě pár let vydržet a být trpělivé. Pro matky je proto cílem, celou situaci umět odlehčit, ale přitom si dávat pozor na zlehčování a zesměšňování situace. Také poněkud laxní přístup není vhodným řešením, protože na mladé dívky působí lhostejně. Nejlépe matka na dceru může zapůsobit tím, že sama popovídá dceři o tom, jaké to bylo pro ní samotnou (Murphy, 2004).

Při koupi první podprsenky se nejedná pouze o jakýsi nákup spodního prádla, jedná se o rituál, který dřív, či později čeká každou mladou ženu. Mladá slečna si tento rituál bude uchovávat v paměti, pravděpodobně po dobu celého života. Mnohé z dívek správnou dobu odhadují podle vrstevnic, které s podprsenkou již přišly, např. dívky se mohly vidět v převlékárně před tělesnou výchovou. Jiné dívky zase podprsenku vyžadují, aby se mohli cítit dospělejšími a vyzrálejšími (Sedlák, Malina, 2005).

Některé dívky jsou však natolik stydlivé, že si o podprsenku nedokáží povědět, ani když už je doopravdy patrné, že je na místě. V takovém případě je vždy však na blízku matka, která by měla situaci hodnotit a citlivě navrhnout, jak situaci řešit. V tomto období nejde pouze o jakýsi rituál pořízení první podprsenky, ale přichází období, ve kterém si dcera s matkou začínají být opravdu blízké a mohou si postupně budovat důvěrná a přátelský vztah. Vše záleží vždy pouze na matce samotné, jak se k celé věci postaví a zda dokáže prolomit bariéry, které např. její rodiče, prolomit nedokázali. Takto se dá budovat vztah plný porozumění, důvěry a lásky.

Při nákupu první podprsenky pro Jedná se ve své podstatě o formu separace, dívka se tím, že začne nosit podprsenku, odpoutává od dětství a stává se dospělou ženou. Rituál lze tudíž označit jako separační.

6.4 Rituál obřízky u dívky

Rituál obřízky u dívky, způsobuje nejen utrpení fyzické, psychické, ale také a téměř vždy doživotní obtíže, spojené s traumaty a nezřídka způsobující také smrt, následkem infekce, poporodních komplikací, komplikací urologických nebo psychickým vyčerpáním ženy, která své utrpení ukončí sebevraždou. Obřízka u mladých děvčat je častější než se dosud věřilo, což bylo doloženo důkladným sběrem dat a vyhodnocením. Podle zprávy podané organizací UNICEF z roku 2014, se ve světě obřízka bezprostředně týká zhruba dvou milionů žen, i přesto, že mnohé země obřízku zakazují (Egypt). Obřezávání mladých dívek se praktikuje nejčastěji na území afrického kontinentu, Arabského poloostrova a v zemích Blízkého východu. Podle získaných dat se nejvíce obřízek praktikuje ve státě Etiopie. Rituální obřezávání spočívá v odstranění klitorisu a někdy také části stydkých pysků, je v afrických zemích a kulturách s nimi spojených, považováno za rituál důležitý pro přeměnu dívky v ženu. Druhým důvodem, proč se obřezávání provádí a je tolik oslavováno je preventivní působení před promiskuitou mladé ženy (Khidayer, 2011).

Samotný proces odstranění intimních částí z těla mladé dívky, probíhá za doprovodu dlouhého krvácení, bolestí a často také vleklou infekcí, která může ženu usmrtit. Obrovská spousta žen, které byly tomuto zásahu vystaveny, později trpí psychickými komplikacemi (úzkost, deprese, strach z neznámého, strach z lidí), po dobu celého života. Podle získaných statistik Světové zdravotnické organizace (dále pouze WHO) většina mladých žen prožívá každý sexuální styk zcela v utrpení a bolestech. Věk obřezávaných dívek se pohybuje v rozmezí 12-13 roku, dospívající mladé ženy. V záznamech jsou však také evidovány případy, kdy byla obřízka provedena již ročnímu kojenci nebo týdennímu novorozenci (Vodáková, 2000).

Evropská kultura tento krutý rituál odmítá a označuje jej, za pouhé zohavení genitálií žen. V celosvětovém měřítku je pro moderní společnost viděn jako problém, se kterým je nutné bojovat a soustředit se na jeho podchycení tak, aby nepůsobil tolik bolesti a traumat mladým ženám, které by jej měly podstoupit. V řadě zemí je snaha o to, aby byl tento krutý rituál postaven mimo zákon.

Mnohé země již samotnou obřízku zcela zavrhly a zakázaly její další praktikování a medializování. Podle zjištěných údajů je obřízka prováděna pod lékařským dohledem v zemích, jako je – Guinea, Egypt, Mali, kde je prováděna lékařem nebo jiným odborným zdravotníkem. V zemích kde se zatím nepovedlo o převedení této kruté formy rituálního převodu mladé dívky, v ženu zastavit, jsou ženy které obřízku provádějí, hodny velmi vysoké prestiže – Keňa. Řezy jsou odlišné podle šikvosti ženy, která obřízku provádí a také podle odměny, která je ženě zaplácena, a ostrosti nástrojů, kterými se obřízka provádí (Khidayer, 2011).

Rituál je provázen šokem, krvácením, znecitlivěním, hnisáním a snadnějším přenosem viru HIV. Samotná sterilita prostředí neexistuje a také nástroje, kterými je obřízka provedena jedné ženě, jsou použity na několik dalších žen, které na obřezání teprve přichází. Po celém procesu se žena nechává několik dní v klidu, často na odlehlém místě, daleko od celé komunity, kde doslova bojuje o vlastní život. Při dlouhodobém krvácení, spojeném s infekcí, způsobující cysty, pozdní vznik nádorů, ale zejména velmi ztěžuje samotný sexuální styk a činí ho pro ženu extrémně bolestivým. Všechny zmíněné komplikace mohou vézt k rizikům při těhotenství, k neplodnosti, přičemž je africká žena brána jako přítěž a bývá tak často opovrhována a vyloučena z komunity. S celým rituálem je spojeno neodmyslitelně psychické trauma, v důsledku kterého může docházet k větší poslušnosti dívek, introverzi, což je v řadě kmenů oceňováno jako projev ženskosti (Vodáková, 2000).

V některých komunitách jsou traumata zmírněna obdarováním ženy, různými dárky a projevem pozornosti od celé komunity, která ženu přijme jako způsobilou pro manželství a založení rodiny. Bez obřezání dochází v mnoha ze zmíněných zemí ke krutému a bezlítostnému vyřazení ženy ze společnosti se všemi důsledky. Tradiční obřezávání jak u ženy, tak u mužů, má mnoho společného s pověrami, kletbami a prokletími. Tyto pověry jsou předávány z rodiny na rodinu, kdy jsou přesvědčeni o tom, že pokud nenechají svoji dceru obřezat, stane se jí, něco strašlivého. Také věří, že neobřezaná mladá dívka by se nikdy nemohla stát ženou. Podle pověry by si jedinec nesl obě pohlaví a nebyl tak čistou ženou, či mužem. Pro africké ženy je celý rituál také velkou ztrátou jejich rovnoprávnosti v životě (Vodáková, 2000).

Z pohledu přechodového rituálu je i v souvislosti s věkem, kdy je obřízka prováděna, tj. obvykle s věkem 12-13 let zřejmé, že se jedná o jeden z kroků mezi dětstvím a dospělostí, kterým je dívce odebrána určitá část jejího těla, čímž se v cestě k dospělosti posouvá o krok dále. Jedná se o přechodový rituál, kde je dána jasná role (obřezávaný vs. ten kdo obřízku provádí), jasný scénář, jak proces obřízky probíhá i zcela jasná performance. Jedná se o situaci, kdy je tělo dívky z pohledu kultury, kde se obřízka provádí, tj. zejména kultur v Africe, uváděno do žádaného stavu správné (Berger, Luckman, 1999).

6.5 Rituál obřízky u chlapce

Obrovské množství etických problémů, které je ve světě neustále řešeno, může vyznít téma obřízky u mužů, možná triviálním dojmem, oproti jiným mnohdy drastičtějším praktikám a rituálům, které se i přes období 21. století, ještě stále praktikují. Zejména s přibývajícím problémem migrace různých etnik, s mnoha odlišnými kulturami, bude obřízka u mužů, pro evropskou společnost stále více aktuální. Z historie je doloženo, že provádění tohoto rituálu sahá až do roku 5 000 let před naším letopočtem. Přičemž první zmínky v knihách nalézáme již ve Starém zákoně. V části Genesis je obřízka vysvětlována jako výraz souhlasu se smlouvou mezi Bohem a Abrahámem, který zastupuje celou společnost. Představuje znamení Božího díla milosti, kdy si Hospodin volí své lidi. Při obřízce dochází samozřejmě ke krvácení, které je v knize Genesis popsáno jako vzácný Boží nárok na osoby, které si Hospodin povolává a označuje znamením své smlouvy (Hájek, 2015).

V židovské kultuře jsou chlapci obřezáváni bezprostředně po narození, nejčastěji je to 8 den po narození. V muslimské kultuře, představuje obřízka duchovní očistu. V této kultuře je obřízka začleněna do období dospělosti, a to těsně před svatbou. Budhistické náboženství, obřízku nezmiňuje. V křesťanství naopak nenachází ohledně obřízky žádné zvláštní doporučení, ustanovení, zákazy, či povolení. Některé západní země, povýšily v minulém století obřízku na hygienický zákrok. V oblasti Velké Británie a jiných anglických koloniích se prováděla jako prevence masturbování mladých mužů a také jako prevence vzniků různých chorob. Na západní polokouli

Země se výkon rozšířil velmi rychle a nabil veliké popularity. Samozřejmostí bylo, že propagátoři a zastánci obřezávání mladých mužů tvrdili, že má tento rituál pouze samé výhody. Také dnes je v některých kulturách stále vnímána předkožka jako kus kůže, která má minimální funkci pro dospělého muže. Podle některých kultur je rozhlašováno, že obřízka dítěte v jeho období dětství nezpůsobuje žádnou skutečnou bolest, ale přinese pouze minimální rizika, přičemž pacient po celém výkonu netrpí. Na území USA je tento zákrok vyžadován, a to bez ohledu na náboženské vyznání jedince, u 60% obyvatelstva.

Názor odborníků, i přes veškeré zjištěné informace zůstává na tuto problematiku velmi rozpačitý a odlišný od názorů ostatních. Podle názorů odborníků na věc vzatých (lékaři, odborný zdravotnický personál), by měl být tento zákrok indikován a být opravdu jedním z posledních možných řešení problému. Ostatní případy, se kterými se setkáváme v celosvětovém měřítku téměř dennodenně je tento zákrok zcela zbytečný a v mnoha ohledech také zdraví nebezpečný, traumatizující a poznamenávající na doživotí. Podle odborníků, existuje však, mnoho důkazů kdy dokázala mužská obřízka jedince ochránit před některými pohlavně přenosnými nemocemi. Ochrana se také nevztahuje pouze na muže, ale chráněna je více také jeho partnerka (Hájek, 2015).

Z dokládaných studií je zcela patrné, že výhodou je fakt, že u obřezaných chlapců v období dětství vzniká karcinom penisu pouze minimálně. V oblasti sexuální aktivity, je zcela jedinečnou výhodou pouze fakt, že kromě prodlouženého času do ejakulace, při sexuálním aktu, nemá mužská obřízka vliv na sexuální funkci muže. U partnerek, jejichž muži jsou obřezáni, se neustále vede plodná diskuze o tom, zda jsou vystaveny vyššímu riziku vzniku karcinomu děložního čípku, či nikoliv (Gravelle, Castro, 2011).

V židovském a muslimském náboženství je obřízka záležitost především víry. Nese s sebou obrovský význam. Podobně jako u ženské obřízky jsou někteří zcela přesvědčeni o tom, že dítě prožívá bolest, pouze minimálně a když je obřízka vykonána v souladu se zákony a moderními lékařskými postupy (provedena *lege artis*), nepřináší muži vážné zdravotní komplikace. Židé věří, že obřezání jejich malého dítěte je dar a přináší tak dítěti dobro po celý jeho život.

V případě, že by nebyl židovský chlapec obřezán, mohl by se považovat za méněcenného, jelikož pro židovskou komunitu je tento akt, zcela zásadní. Židovské společenství chápe obřezku u chlapců jako rituální jednání s hlubokým historickým významem. Příkladají tomuto celku jednoznačně morální a správnou důležitost. Obvykle bývá k celému výkonu přizván také rabín, který plní funkci náboženskou (Gravelle, Castro, 2011).

Pro přechodový rituál v zásadě platí totéž, co u dívky. Je dán jasný scénář, jasné rozdělení role a jasná performance, přičemž podstata rituálu spočívá v tom, že jedinec přichází o část svého těla (genitálií) a tím se posouvá v přechodu mezi dětstvím a dospělostí o krok dále směrem k dospělosti.

6.6 Masturbace

Sebeuspokojování představuje nejstarší sexuální praktiku v historii vůbec. Tato technika má svoji popularitu spjatou také s obrovským tabu, kterým je zahalena. Názor, že je masturbace poprvé zaznamenána u dospívajících v pubertě není pravdivý. Masturbace se totiž objevuje už u samotných kojenců. Veřejnosti známý je např. případ rok a půl leté holčičky, která měla několikrát denně stavy, které byly její matkou diagnostikovány jako orgastické. U batolat chlapců je naopak pozorováno ztuhnutí penisu, ve dvou až třech letech, kdy jsou děti schopny dostat se v myšlení až do falické fáze, přičemž při uspokojování libida ani netuší proč je jim tato činnost tak příjemná. Rodičovská morálka je při těchto dětských kratochvích neoblomná a obvykle dochází k přísnému zákazu vlastního uspokojování, i přes velmi silnou touhu. Rodiče si však neuvědomují, že tímto zákazem mohou u dítěte vybudovat tzv. kastrální komplex. V podvědomí jedince se může zakořenit strach, který přetrvává až do období dospělosti. Výsledek je mnohdy zcela katastrofální, jelikož může vyvolat poruchy sexuálního chování či pocit závislosti mužů na ženách. V běžném případě, přichází však správná chvíle masturbace, až v okamžiku, kdy je spojena s erekcí, což je v období 12-13 roku jedince. U chlapců probíhá první masturbace zejména ze zvědavosti, s ne příliš vzrušivým efektem, který nastane až poté co začnou ejakulací uvolňovat pudy. U dívek, které dospívají po všech stránkách dříve, má celý proces odlišný průběh a nejčastěji

souvisí s první menstruací, kdy se dívka snaží porozumět více svému tělu (Vernon, 2014).

Sebeukájení bylo po dlouhé období považováno za běžnou společenskou normu, která plnila funkci stejnou jako je tomu v dnešní době. Představovala protipól sexuálního aktu, i přesto, že důvody její absence mohli být jakékoliv. V období antickém představovala masturbace tak běžnou činnost, že si dokonce učitelé mnohdy stěžovali, že jejich žáci hlasitě vzdychají a ruší tak výuku (Kolařík, 2013). Později však byla dlouhou dobu vnímána negativně. Ještě ve 40. letech 20. století byla totiž tato sexuální aktivita zakazována a byla chápána jako něco patologického. (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Samotný pojem masturbace má základ v latinských slovech manus (ruka) a stuprare (zhanobit) nebo turbare (vzrušit).

Z pohledu medicíny se masturbace může stát patologickou, v případě, že nahrazuje sexuální styk více než je nezbytné. Většinou se tento problém týká mužů, u kterých nedochází k uspokojení žádným jiným způsobem ukájení. Mnohé z těchto praktik jsou spojeny s pornografií, různými předměty (fetišismus), případně k silnějšímu impulsu potřeba lidského objektu. Přejímový rituál masturbace je u mladých chlapců jasně spojována s mužstvím více, než je tomu s ženstvím u mladých dívek. Místo pohlavního styku, zařazuje masturbaci do jejich života také mnoho mužů středního věku, kteří nemusejí mít vždy psychickou poruchu, ale chtějí se např. vyhnout vztahům na jednu noc nebo necítí potřebu vztahu, se stálou partnerkou (Vernon, 2014).

Z pohledu přejímových rituálů je masturbace ve své podstatě jednou ze separačních aktivit, a to individuální separační aktivita, kterou lze v kontextu přejímových rituálů v sexualitě dospívajících považovat spíše za symbolický proces. V tomto případě separace totiž nedochází k vytržení jedince z jeho domácího prostředí, tj. od jeho rodičů a sourozenců, tudíž se nejedná o reálnou separaci, ale jde vyloženě o symbol. Jedná se o aktivitu, v jejímž důsledku se jedinec odděluje od role dítěte a přijímá roli dospělého člověka (Petrášek, 2012).

Prvním oddělovacím faktorem iniciace je pak již skutečnost, že se dospívající jedinec začne seznamovat se svým tělem a následně zjistí, že jeho tělo je po

fyziologické stránce jiné než dříve (v dětském věku). S tím také souvisí fakt, že pokud se týká masturbace jako separačního aktu, je podnět k této separaci dán zejména biologickým dospíváním lidského těla, tj. biologickými faktory dospívání (Petrášek, 2012).

6.7 Necking a Petting

Každý začínající vztah dvou lidí, by měl být postupným nabýváním zkušeností, jednoho o druhém. Při blízkém kontaktu dvou lidí, je tím nejběžnějším a nejpřirozenějším druhem seznámení postupné dotýkání, hlazení, líbání a dotýkání na místech tzv. erotogenních zón. Za první erotické hrátky jsou označovány necking a petting, při kterých jsou realizovány erotické představy obou partnerů. Tato forma doteku je v České republice chráněna zákonem, který říká, že je přípustná pouze u osob, které již dosáhly věku 15-ti let věku. V případě praktikování mladšími osobami, se jednoznačně jedná o trestný čin (Salvatore, 2009).

Hlavním z pravidel tohoto erotického dráždění je, že nedochází mezi partnery k pohlavnímu styku. Jde o sexuální poznání, které je bezpečnější, než samotný sexuální akt. Není vyloučené, že se ze vzájemného líbání a hlazení nedospěje k pohlavnímu vyvrcholení, ovšem nedochází zde k sexuálnímu aktu jako takovému. V pokročilejších případech tohoto uspokojování můžou obě formy přejít do masturbace, či orálního sexu.

Všichni mladiství by měli před samotným sexuálním aktem začínat právě těmito dvěma praktikami jako přechodovým rituálem. Necking a petting nabízí mladému jedinci postupné rozšiřovat jeho poznatky, zkušenosti a to zejména s tělem partnera a s vlastní sexualitou. Pro mladistvé, dospívající jedince představuje petting a necking první sexuální zkušenost v jejich milostném životě (Kinsey, Pomeroy, Martin, 1998).

Tyto praktiky nejsou určeny pouze pro dospívající jedince. Všichni dospělí se s nimi setkávají a slouží jim pro navození vzrušení, před milostným aktem, který přináší následné uspokojení. Zejména v poválečném období se petting a necking těšil velké oblíbenosti, kdy byla ještě naprosto běžná sexuální zdrženlivost před svatbou.

V souvislosti s předsvatebním obdobím představovaly tyto praktiky také přirozenou formu antikoncepce (Salvatore, 2009).

Samotné sexuální dráždění, je procesem, který má jasný cíl na vyvolání sexuálního vzrušení muže nebo ženy. Je součástí milostné přede hry, kterým se předchází a usnadňuje průběh pohlavního styku. Dnešní dospívající mládež bohužel v otázkách sexu a intimity se vším velmi spěchá a tudíž tyto techniky ne vždy přivádějí kladné výsledky.

K seznámení s partnerovým tělem, jsou ruce velmi citlivý nástroj, který zejména pak pro muže může spojovat jejich libido a libido jejich partnerky. Jedná se o formu určitého nepenetračního sexuálního spojení, která pokud je správně vedena, může být zábavnou, vzrušující a hravá zároveň (Kinsey, Pomeroy, Martin, 1998).

Pro důsledné rozlišení obou pojmů je důležité uvést, že v případě neckingu se jedná o mazlení pouze od pasu nahoru. Samotný pojem má základ v anglickém slově neck (hrdlo, šíje). Tento pojem vznikl v 60. letech 20. století, v souvislosti s bádáním lidské sexuality a sexu obecně. Pro mnohé mladistvé bývá tento rituál první formou poznávání s vlastním tělem a především pak tělem partnera (Salvatore, 2009).

Druhý pojem petting představuje sexuální formu mazlení, laskání, hlazení nebo dotýkání se ústy, či rukou partnera zejména v místech jeho erotogenních zón od pasu dolů. Základ má v anglickém slově „pet“ (mazlíček, mazlit se). Petting představuje na rozdíl od neckingu mazlení po celém těle. Místa, které jsou laskány, bývají nejčastěji oblasti břicha, hýždí, podpaží, vnitřní strana stehen, chodidla a pohlavní orgány. Jako nejvyšší forma pettingu je označována manuální stimulace penisu, stimulace pochvy prsty nebo orální sex (Kinsey, Pomeroy, Martin, 1998).

Necking i petting mají společné vedle toho, že se jedná o dvě nekoitální sexuální prakticky i to, že se jedná o další separační aktivity, přičemž na rozdíl od masturbace jde o společné separační aktivity, které dospívající vždy provozuje s nějakým partnerem. Tyto sexuální aktivity jsou z hlediska přechodu mezi dětstvím a dospělostí velmi zásadní z toho důvodu, že zahájení provozování sexuální aktivity s druhou osobou je ve své podstatě zásadním překročením hranice mezi dětstvím a dospělostí, ale

lze jedná se také o začátek antistrukturálního chování v rámci lidského společenství (Petrášek, 2012).

6.8 První sexuální styk

První pohlavní styk je vlastně vyvrcholením celého přechodu mezi dětstvím a dospíváním v sexuální oblasti. Všechny právní systémy po celém světě, mají uvedeno v zákonech věkovou hranici pro pohlavní styk. Česká republika má tuto minimální věkovou hranici určenou na 15 rok života mladého jedince. Podle poznatků z celoplošně provedených výzkumů praktikuje dnešní mladá generace první sexuální styk kolem 18 roku věku. Nově probíhající studie však také potvrzují, že zhruba 8% dívek a 12% chlapců, prožili svůj první sexuální styk, před 15 rokem věku. Výzkum poukázal také na fakt, že u dospívajících proběhl první koitus se stálým partnerem v prostředí jim bezpečně známém, nejčastěji doma u jednoho z nich. Skoro všichni dotazovaní zodpověděli, že při svém prvním sexuálním aktu použili některou z nabízených antikoncepčních metod – hormonální antikoncepce, prezervativ (Zemanová, 2010).

Podle zjištěných informací jsou dospívající jedinci pod vlivem kulturních posunů. Pro mladistvé je zejména důležité, aby je okolí a společnost dokázala brát jako dospělé a samostatné jedince (Stephenson, 2012). Prožívání prvního sexuálního styku je tak symbolem jakého si přechodu z dospívajícího jedince do pomyslného světa dospělých. Mladistvý jedinci by si však neměli zapomenout připustit fakt, že veškeré chyby, kterých se při jejich počátečním sexuálním životě dopustí, mohou mít ohromný vliv na jejich pozdější vývoj života. Pokud je sexuální aktivita jedince zahájena příliš brzy, může mít neblahé následky na jeho psychosexuální vývoj (Weiss, 1998).

U dívek, které byly při prvním sexuálním styku mladší než 15 let, později pozorujeme méně zodpovědný přístup v promiskuitním chování. Dívky s větší pravděpodobností budou střídat své partnery, budou se uchýlovat k pohlavnímu styku s partnery rizikovými a častěji budou absolvovat interrupce. Jakmile se jedinec rozhodne pro uskutečnění prvního pohlavního styku se svým partnerem/partnerkou, je velmi těžké mu v tomto rozhodnutí zabránit. Zde se opět projevuje vztah mezi dospívajícím a jeho rodiči, kdy pokud se jedná, o vztah důvěrnější bude se jedinec

snažit, aby mu byla poskytnuta rada od jeho rodiče. Takových případů je však zatím velmi málo a sex je v rodinách jedním z velmi citlivých a tabuizovaných témat. Se změnou tabuizování sexuálního chování u dospívajících je možné nasměrovat jejich energii zcela opačným a mnohdy mnohem bezpečnějším směrem. Dospívajícím by se mělo v souvislosti s tímto velmi bedlivě naslouchat a umět reflektovat jeho pocity (Dolejš, Zemanová, 2015).

V období dospívání je intimní život jedince něčím novým, nepoznaným a proto také velkým lákadlem. Většina z mladistvých mají již touhu po tělesném milování s partnerem, ale jejich duševní stránka je zatím zcela nepřipravena na akt jako takový.

Mnozí vnímají představu sexuálního pouze jako vlastní uspokojení, kdy partner je pouze prostředkem k jeho docílení. Schází odpovědnost k druhému jedinci, milostné city, láska a vzájemná náklonnost. Správným časem k začátku pohlavního života je tedy až po období samotné puberty, nejlépe kolem 17 – 20 roku. U jedinců, kteří začnou sexuálně žít příliš pozdě, se nejedná o velké riziko, ovšem takový jedinec obvykle nedosáhne opravdovému vstřícnému vztahu v sexu samotném a nejspíš také jeho sexuální život skončí o pár let dříve, než tomu bude u ostatních jedinců (Venglářová, 2008).

V souvislosti s počátkem sexuálního života dospívajícího jedince jde nejen o samotný sexuální zážitek, ale také o předeheru ve smyslu ukájení partnera pomocí ruky nebo jazyka. Tyto techniky jsou nazývány jako Necking a Petting. Jedná se přitom o nejvyšší míru využití rukou při uspokojování partnera. Tato metoda pochází z USA, kde byla prováděna v masovém měřítku. Zatímco pod pojmem Necking se schovává laskání partnera na hrudi, Petting označuje uspokojování spodních partií partnera/partnerky.

Ruka je velmi citlivou částí těla, která je přímo ideálním prostředkem pro první seznámení s tělem partnera/partnerky. Pro chlapce je toto zkoumání ženského těla uspokojením samo o sobě. Ženy mají na svém těle širokou škálu erotogenních zón, přičemž každá žena bude preferovat při erotickém poznávání, něco jiného. Z výzkumů je patrné, že pro mnohé ženy je uspokojivé pouhé dráždění klitorisu – 22 % žen, u pouhých 16% žen je dostačující dráždění v pochvě, u 58 % žen, je vyžadováno pro

dostatečné uspokojení dráždění v pochvě, i na klitorisu současně. Pouhé 4 % případů potvrzují, že je žádoucí uspokojování tří bodů současně – prsních bradavek, klitorisu a pochvy (Venglářová, 2008).

Nejvíce prožívaným okamžikem při prvním sexuálním styku je okamžik deflorace. U dívek se jedná o protržení panenské blány, což je spojováno již od pradávna, s bolestivými pocity a pocity nepohody. Z tohoto důvodu je naprosto nezbytné, aby byl celý rituál spojen s příjemným prostředím, s partnerem, kterého dívka miluje a důvěřuje mu. Pro muže by neměli být zásadní podávané rady, které jsou mnohdy zcela nepravdivé, ale celý akt by měl být láskyplný a doprovázený něžností, přičemž mladý muž dívku postupně vzruší a postupně tak blanku rozšíří (Kolařík, 2013).

Pokud se týká prvního pohlavního styku jako vyvrcholení přechodu, lze zde identifikovat celou řadu kulturních (klíčových) scénářů. Romantická literatura či romanticky laděné filmy často hovoří např. o prvním sexu v přírodě pod nebem plným hvězd, v zasněžené horské chatě u plápolajícího ohně apod. Nicméně ve většině případů se s takovým prostředím při prvním pohlavním styku v praxi dospívající nesetkávají, čímž reálnější kulturní scénář spočívá pak například v tom, že muž – partner zajistí prostory, které pro tyto účely vybaví třeba svíčkami a tlumeně pustí pro oba partnery příjemnou hudbu. I tento kulturní scénář je stále spíše ideálem, než reálnou prací, která může být značně odlišná – leckdy k prvnímu pohlavnímu styku dochází v prostředí, které vůbec romantické není. Nicméně je velmi žádoucí, aby takový či obdobný ideál byl ve společnosti nastaven, neboť tato skutečnost vede k vytváření jasného a přehledného chování dospívajících lidí – partnerů, které pak vede k tomu, že jeden dospívající je schopen správným způsobem dekodovat chování jiného, čímž je romantický vztah, první nekoitální zkušenosti i první pohlavní styk umožněn (Orther, 1973).

V souvislosti s prvním pohlavním stykem je obvykle jako zakončení chápáno orgastické vyvrcholení obou partnerů. Ve vztahu k přechodovému rituálu toto vyvrcholení však nelze označit za vyvrcholení přechodového rituálu, které by klíčový scénář prvního pohlavního styku předpokládal. Za vyvrcholení přechodového rituálu je

totiž považován samotný první pohlavní styk, který je u ženy spojen s deflorací panenské blány, nikoliv jeho vyvrcholení, tedy dosažení orgasmu (Petrášek, 2012).

6.9 Rituál ztráty panenství

Východní Slované připravovali svatební lóže v komoře nebo na příhodném místě na sýpce, ve stodole nebo v maštali. V současné době by nás toto místo mohlo zaskočit, ovšem v historii byli tyto prostory pro lidi žijící na venkově zcela typické. V období svatby a první svatební noci novomanželů byly pořádány různé magické obřady tak, aby zajistili novomanželů plodnost. Probíhalo zařikávání, obcházení postele, pod polštář se dávaly různé předměty – peníze nebo rozmarýn, typické také bylo, že se do postele pokládalo dítě, což mělo symbolizovat posílení plodnosti. Druzičky oblékly nevěstu do bílé košile, v podobné byl oblečen také ženich, proto, aby se nemohli vidět nazí. Před celým aktem, museli důvěrné družičky prohlédnout místa okolo lože z důvodu, aby zde neměla žena schovanou lahvičku s holubí krví, která by zachránila ženu, která ztratila již před svatbou panenství, před veřejnou potupou. Košile měla vepředu vystřižený otvor, který byl po samotném aktu kontrolován (National Geographic, 2015).

U tohoto národa se v předcházejících letech velmi dbalo na to, aby nevěsta měla panenství zachováno, ještě před tím, než vstoupí do manželského svazku. Nevěsta se před svatební nocí bránila nasazení svatební košile, strhávala ji ze sebe, odmítala ji, a proto muselo být mnohdy použito přiměřeného násilí, aby ji oblékly. Potom co se podařilo nevěstu obléknout, následoval akt podrobení se muži. Budoucí nevěsta měla za úkol vyzout ženichovi boty. Svatební hosté se pak vzdálili, ovšem ne u všech to tak probíhalo a v některých případech hosté zůstávali, aby přihlíželi prvnímu koitu a podali svědectví, o tom, že vše proběhlo, jak mělo. Pakliže ženich odvedl defloraci za 30 minut, považovala ho společnost za schopného muže. V opačném případě, pokud se deflorace muži nepovedla v průběhu noci, bylo zvykem, že ji dokončil starší družba, bratr ženicha nebo bojar (Valenta, 2011).

Symbolickým aktem, který je spjat s pohlavním stykem je tedy i tzv. ztráta neposkvrněnosti dospívajícího, lidově řečeno „ztráta panenství“. Biologická skutečnost, kterou je u ženy panenství a u muže panictví je téměř každou společností chápána jinak,

nicméně obecně ji lze charakterizovat prostřednictvím určitého sociálního a symbolického kontextu. Samotný výklad tohoto biologického projevu se v jednotlivých společnostech velmi výrazně různí (Ardener, 1978). To lze doložit např. tvrzením, že panenství bylo velmi uznáváno např. židovským náboženstvím, Stejně tak bylo velmi uznáváno panenství například v Persii, kde měl manžel v případě, že nevěsta nebyla panna, právo ji zapudit (Mantegazza, 1894).

Rovněž křesťanství a obecně západní země si panenství u žen ještě v nedávné historii výrazně cenily. To je dáno mimo jiné i skutečností, že panenství nevěsty vlastně zaručovalo, že minimálně první dítě ženy by mělo být dítětem manžela. V souladu s tím, že prvorozené děti (zejména synové) byly obvykle následníky rodu, univerzálními dědici apod., dává tento přístup západní společnosti k panenství smysl (Skupnik, 2010).

Vedle toho však vždy existovaly i různé kultury, kde panenství naopak nebylo žádoucí, naopak někdy dokonce docházelo k jeho umělému odstraňování. Příkladem může být například Tibet či Austrálie, kde byla dříve dívce panenská blána buď rozšiřována, nebo přímo protržena za použití kamene či bumerangu. Teprve pak byla dívka připravena vstoupit do manželství. (Vrhel, 2002).

Panenství lze také chápat jako ambivalentní stav, kdy jedinec na jednu stranu již fyzicky a biologicky není dítětem, nicméně je stále pannou či panicem, tj. nemá za sebou pohlavní styk, který završuje přechod do dospělosti. Tento stav je velmi úzce spojen zejména s obdobím dospívání, tedy s pubertou a adolescencí. Označení „panna“ nebo „panic“ však v této fázi přechodu poukazuje na to, že jedinci, kteří doposud neměli první pohlavní styk, nejsou doposud plnohodnotnými dospělými a nacházejí se tak vlastně na jakémsi symbolickém pomezí mezi dětstvím a dospělostí, kdy z fyzického hlediska již jsou sexuálního života a pohlavního styku schopni, nicméně jej ještě nepraktikovali (Ardener, 1978).

V současné době na rozdíl od minulosti také většina dospívajících nepovažuje svoje panenství za výhodu, leckdy je to dokonce naopak, neboť ti, kteří s jeho ztrátou otálejí, se cítí být oproti vrstevníkům, kteří již první sexuální styk mají za sebou pozadu a snaží se to „napravit“. Panenství je totiž dnes spojováno s fyzickým stavem neenkulturovaného fyzického těla adolescenta, což je nežádoucí.

V souvislosti se ztrátou panenství zde také existuje kulturní scénář, který představuje to, co je žádoucí po ztrátě panenství. Ihned po ztrátě panenství je totiž možné si užívat rozkoš, blízkost partnera a celou řadu dalších pozitivních pocitů, které se po ztrátě panenství objevují. Ovšem samotné požitky jsou jedna věc, nicméně druhou věcí je možnost reálně aktivovat své tělo, která je člověku z velké části dána rovněž až v souvislosti se ztrátou panenství. Aktivace těla, která není provedena v mladém věku, ale spíše až později je pak v této souvislosti rovněž chápána spíše negativně, což vede k tomu, že panenství je v současné společnosti (na rozdíl od historických období) spíše antihodnotou, než hodnotou a tento „nedostatek“ je podle obecného mínění dospívajících potřeba co nejdříve „napravit“, čímž dojde k završení přechodu mezi dětstvím a dospělostí (Petrášek, 2012).

Petrášek (2012) v souvislosti se ztrátou panenství u ženy také uvádí, že ji lze v zásadě chápat podobně jako výše zmiňovaný rituál obřízky, kdy žena přichází o určitou část svého těla, nebo je určitá část jejího těla de facto „uváděna do kulturně přijatelného stavu“. Je zde pak patrná i určitá symbolika, která uspořádává svět do určitých fází, jež jsou rozděleny právě do přechodových rituálů. Přechodové rituály přitom nejsou něčím, s čím se lze setkat převážně u primitivních kmenů a společností, ale jsou patrné i v západní společnosti, neboť ve své podstatě lze jako určitou formu přechodových rituálů chápat i třeba vývojovou psychologii. V zásadě lze hovořit o tom, že jedinec prostřednictvím pohlavního styku prostupuj z jedné fáze, kterou je dětství, do další fáze, kterou je dospělost, přičemž v kulturním kontextu, kde je leckdy mezi mladými lidmi diskutováno, v kolika letech je vhodné přijít o panenství, kdo o něj již přišel a kdo ještě ne, lze hovořit i o tom, že se jedinec vlastně ujišťuje i o tom, že tak, jak žije, je to správné (Berger, Luckman, 1999).

V dnešní době se však nabízí zásadní otázka, zda vlastní pohlavní styk, který nesměřuje ke zplodění dětí, ale vlastně pouze k určitému požitku obou partnerů, považovat za završení přechodového rituálu?

Závěr

Předkládaná diplomová práce se zaměřovala na téma „přechodové rituály v rámci sexuálního dospívání“. Toto téma bylo zvoleno s ohledem na skutečnost, že je jednak poměrně neobvyklé a jednak z odborného hlediska zajímavé již jen s ohledem na vývoj přístupu k některým otázkám týkajícím se sexuálního dospívání (např. k panenství či masturbaci) v průběhu dějin.

Na počátku celého procesu vypracování diplomové práce byla realizována literární rešerše. V této souvislosti je nutné uvést, že na základě analýzy dostupných zdrojů, bylo zjištěno, že ačkoliv sexuálním dospíváním, obdobím adolescence a puberty a sexualitou se zabývá celá řada různých odborných i neodborných zdrojů, jen minimum zdrojů v českém jazyce na problematiku hledí z pohledu rituálů a ještě menší množství se výslovně specializuje na rituály přechodové. V cizích jazycích je pak literatury více, čímž v práci byla užita v poměrně velkém rozsahu i literatura zahraniční.

Vlastní práce se zaměřila hned na několik aspektů. Předně byla podrobně charakterizována problematika sexu, sexuality a dospívání mladých lidí z pohledu biologického, psychologického i sociálního, což pak bylo využito v kontextu analýzy rituálů, kde byl stěžejní důraz kladen na Gennepovu teorii přechodových rituálů, která je patrně nejznámější, nicméně tato teorie je doplněna o srovnání jiných autorů, mezi něž patří zejména Turner a další.

Důležitou otázkou jsou pak kulturní scénáře přechodového rituálu v oblasti sexuality, kterým je věnována čtvrtá kapitola práce, která se zaměřuje na vybrané kulturní scénáře přechodového rituálu, mezi které patří, jak samotný kulturní scénář seznámení s partnerem, tak i kulturní scénáře samotných počátků sexuálního života (neckingu, pettingu, prvního líbání apod.), ale třeba i kulturní scénář samotného prvního sexu, na který se soustředí jak samotní dospívající, kteří si jej leckdy velmi idealizují, tak i třeba romanticky laděná literatura, filmy, ale třeba i časopisy pro mládež, které se podobným otázkám věnují. Vedle výše uvedených kulturních scénářů je to právě scénář prvního pohlavního styku, který je nejčastěji předmětem diskusí mezi dospívajícími. Zajímavý a v práci rovněž zmiňovaný je však i třeba kulturní scénář, na kterém se stěžejním způsobem podílí i užší (nukleární rodina), zejména rodiče dospívajícího

jedinice. Jedná se například o takové kulturní scénáře, jako je představení partnera dospívajícího rodičům, ale i praktické otázky, jako je například povolení k přespání partnera či k přespání u partnera, což je jedním ze zásadních přechodů v rámci sexuálního dospívání jedince a navazování prvních vztahů. Za zmínku stojí i otázka vědomého či nevědomého souhlasu rodiče se započatím sexuálního života dospívajícího potomka.

Pátá kapitola je pak stěžejní, neboť se věnuje jednotlivým přechodovým rituálům v oblasti sexuálního dospívání, přičemž kapitola začíná pojednáním o masturbaci, kterou lze chápat jako individuální separační aktivitu, následně se zaměřuje na takové otázky jako je menstruace u dívek či pořízení spodního prádla (podprsenky) u dívek, poté je text věnováno obřízce u muže i ženy. Na tyto rituály pak navazují další separační aktivity, a to petting a necking, které se např. od masturbace liší tím, že se nejedná o aktivity individuální, ale o aktivity společné, jež jedinec vyvíjí dohromady s partnerem. Završením celého přechodu mezi dětstvím a dospíváním je pak první pohlavní styk a s ním související rituál ztráty panenství.

Cílem předkládané diplomové práce bylo zejména popsat mechanismy přechodových rituálů a identifikovat přechodové rituály v současné kultuře (respektive v subkulturách). S ohledem na skutečnost, že naše západní kultura není ani zdaleka jedinou kulturou na světě, zaměřuji se zde nejen na přechodové rituály v oblasti sexuálního dospívání, které jsou běžné v rámci naší kultury, ale také na přechodové rituály jiných kultur, což je určitou formou ozvláštnění práce a doplnění celkového kontextu. V tomto kontextu je pak v závěru nutné konstatovat, že cíl byl formulován poměrně obecně a široce, což vedlo k tomu, že byl naplněn pouze částečně, nicméně za použití odborných zdrojů, výzkumů a vlastních úvah, jsem se snažil o maximální možné naplnění cíle.

Naplnění hlavního cíle bylo pak podmíněno dosažením dílčích cílů, kterými jsou:

a) shromáždit, analyzovat, porovnat existující zdroje – tento cíl byl naplněn prostřednictvím literární rešerše dále prostřednictvím práce s jednotlivými zdroji, kterých byl využit relativně velký počet, neboť celkem bylo využito 72 zdrojů, jak českých, tak zahraničních (21 zdrojů), což by mělo postačovat jak k naplnění cíle, tak i k utvoření si poměrně přesné představy o tom, jak problematiku přechodových rituálů v období sexuálního dospívání pojímá odborná literatura.

b) charakterizovat klíčové mechanismy přechodu – zde bylo postupování v návaznosti na to, že Arnold van Gennep, se kterým se v této souvislosti ztotožňuji, vymezuje celkem tři fáze přechodu, a to odloučení, pomezí a přijetí, přičemž do jednotlivých fází lze pak zasadit prakticky každý kulturní scénář přechodového rituálu. Samotný přechod je pak dán jak biologickými charakteristikami dospívání, tak i psychologickými, ale stejně tak i vlivem společnosti (zejména vrstevníků, ale třeba i rodiny či médií). Cíl byl tedy v podstatné míře naplněn.

c) identifikovat příklady rituálů v současné společnosti – zde se podařilo identifikovat celou řadu rituálů, mezi něž patří například první menstruace, nákup prvního spodního prádla pro dívku, masturbace, necking, petting, první pohlavní styk, ale do jisté míry lze zmínit i ztrátu panenství, které však v současnosti v naší kultuře není zdaleka tak ceněno jako dříve, naopak je leckdy na obtíž. Méně častý je pak rituál obřizky u chlapce, který se však i v naší společnosti v některých subkulturách vyskytuje (pomineme-li obřizku ze zdravotních důvodů). Naopak v naší kultuře není vůbec obvyklý rituál obřizky u dívky. Všechny rituály byly v práci podrobněji představeny, čímž i tento cíl byl naplněn.

d) definovat dospívání z hlediska biologicko-zdravovědného, psychologického a antropologického – tento cíl byl naplněn hned v první kapitole, kde byla snaha definovat veškeré důležité pojmy, se kterými se v dalším textu pracuje. Tento cíl

byl naplněn z velké části za použití citací či parafrází odborné literatury týkající se problematiky dospívání.

Zcela na závěr lze pak konstatovat, že práce prezentovala určitý alternativní pohled na dospívání v oblasti sexuality z hlediska antropologického a kulturního. Práce se tudíž zaměřovala především na kulturu a sociální okolí jedince jako na determinanty ovlivňující počátek sexuálního života a sexuálního chování, jen v minimální míře byly zmiňovány otázky biologické, které nejsou předmětem této studie, nicméně bylo vhodné je zmínit pro dokreslení situace. Bohužel je nutno zmínit, že odpověď na otázku přiznání „sexuální dospělosti“ v naší kultuře a společnosti nemůže být jednoznačně definována a to právě z důvodu chybějícího jasného vymezení hranic „dospělosti“ a chybějících přechodových rituálů, které v naší postmoderní a postindustriální kultuře postupně, na rozdíl od preliterárních společností, vymizeli.

Souhrn

Diplomová práce je zaměřena na problematiku přechodových rituálů v rámci sexuálního dospívání a definuje proces dospívání jedince z hledisek biologických, sociologických, psychologických a kulturně-antropologických a to ve vztahu k současné středoevropské postmoderní kultuře.

Práce rozpracovává klíčové mechanismy přechodových rituálů, kdy stěžejním podkladem bylo dílo Ardnolda Gennepa, který vymezuje tři fáze přechodu – odloučení (preliminalita), pomezí (liminalita) a přijetí (postliminalita).

Byly popsány kulturní scénáře přechodových rituálů, a to jak právně definovatelné, tak scénáře vyžadované a obvyklé v naší společnosti, nebo v rámci rodinných zvyklostí. Na jejich základě byly identifikovány a popsány přechodové rituály první menstruace, pořízení spodního prádla u dívky, obřizky u dívky a chlapce, masturbace, neckingu a pettingu, prvního sexuálního styku a ztráty panenství.

Klíčová slova

Přechodový rituál, přechod, dospívání, Arnold Gennep, kulturní scénář

Summary

The dissertation thesis is focused on a problematics of transition rituals in a context of adolescence and a sexual maturation process and it defines the individual aspects of a biological, sociological, psychological and cultural-anthropological maturation in a relation to a recent Central European postmodern culture.

In the thesis, the key mechanisms of transitional rituals are elaborated, main source for this was a work of Ardnold Gennep, who identifies three phases of a transition - separation (preliminality), border (liminality) and acceptance (postliminality).

There were described the cultural rituals of transition scenarios, both legally defined ones and required or customary in our society, or in the context of family traditions. On this basis, the rituals of a first menstruation, purchasing lingerie for girls, a circumcision among girls and boys, a masturbation, necking and petting, a first sexual intercourse and a loss of a virginity are defined and described.

Keywords

Transition ritual, a transition, adolescence, Arnold Gennep, cultural scenario

Použitá literatura

1. ARDENER, S. 1978. Defining females: the nature of women in society. London: Croom Helm in association with the Oxford University Women's Studies Committee,. ISBN 0856648221.
2. BAUMAN, Z. 1999. Myslet sociologicky. Slon, Praha, ISBN: 8085850-14-1.
3. BELMONT, N., A. van GENNEP. 2005. in: Lindsay Jones, Encyclopedia of Religion. 2. vydání, Detroit: Macmillan Reference USA, s. 3431 – 3432.
4. BENEDICTOVÁ, R. 1999. Kulturní vzorce. Kosmas, Praha, ISBN 807203-212-7.
5. BERGER, P. L., T. LUCKMANN. 1999. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-85959-46-1.
6. BIDDULPH, S. 2007. Mužství. 1.vyd. Praha: Portál, 199 s. ISBN 978-80-7367-209-6
7. BÍLÝ, J. 2012. Kruh mužů: přechodové rituály pro muže a "palčivé otázky". Praha: Synergie. ISBN 978-80-7370-204-5.
8. BLOCH, M. 1986. From blessing to violence: history and ideology in the circumcision ritual of the Merina of Madagascar. New York: Cambridge University Press, 1986. Cambridge studies in social anthropology, no. 61. ISBN 0521314046.
9. BRENNER, A. 2007. Women's rites of passage: how to embrace change and celebrate life. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, ISBN 0742547485.
10. CARR-GREGG, M., E. SHALE. 2010. Puberťáci a adolescenti: průvodce výchovou dospívajících. Praha: Portál, Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-662-9.

11. CARPENTER, L. 2002. Gender and the Meaning and Experience of Virginty Loss in the Contemporary United States. *Gender & Society* 16: 345-365.
12. ČERNÝ, J., J. HOLEŠ. 2004. *Sémiotika*. Vyd. 1. Praha: Portál, 368 s. ISBN 80-7178-832-5.
13. DURKHEIM, É. 1912. 2002. *Elementární formy náboženského života*. Oikoymenh, Praha, ISBN: 80-7298-056-4.
14. EDUDANTKA. 2013. 6 tipů jak zapůsobit na rodiče partnera. *Zamilovana* [online]. [cit. 2016-06-16]. Dostupné z: <http://www.zamilovana.cz/6-tipu-jak-zapusobit-na-rodice-partnera>
15. ELIADE, M. 2004. *Iniciace, rituály, tajné společnosti* *Mystická zrození*, Brno – Computer Press, ISBN 80-722-6901-1.
16. ERIKSON, E. H. 1994. *Identity: youth and crisis*. New York: W. W. Norton & Company, ISBN 0-393-31144-9.
17. ERHART, A., J. KRAUS a M. ŠTĚPÁNEK. (ed.). 1995. 2001. *Akademický slovník cizích slov*. Akademia, nakladatelství AV ČR, Praha, ISBN 80-200-06079.
18. GEERTZ C. 1973. 2000. *Interpretace kultur*. Slon, Praha, ISBN 80-8585089-3.
19. GENNEP, A. Van. 1996. *The rites of passage* (angl. př. Monica B. Vizedom a Gabrielle L. Caffee, London: Routledge and Kegan Paul, (1909), [čes. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů* (přel. Helena Beguivinová), Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996] ISBN 80-7106-178-6.
20. GRAVELLE, K, N. CASTRO a C. CASTRO. 2011. *Vše o dospívání: otevřené odpovědi pro kluky*. 2. vyd. Praha: Fragment, 157 s. ISBN 978-80-253-1139-4.
21. HALL, G. S. 1914. *Adolescence its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education*. New York: D. Appleton,

22. HORVÁTHOVÁ, E. 1995. Úvod do etnologie. 2. preprac. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, Vysokoškolské skriptá. ISBN 80-223-0856-0.
23. HORVÁTHOVÁ, E. 1988. Zvyky a obrady. In. BOTÍK, Ján. Hont: tradície ľudovej kultúry. Martin: Osveta, ISBN neuvedeno.
24. HUBÍNKOVÁ, Z. 2008. Psychologie a sociologie ekonomického chování. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-6976-9.
25. HYHLÍK, F. 1968. Biologické a psychické základy pubescence. In: Horák, Kamil a kolektiv, Hovoříme s rodiči – dospívání a rodinná výchova. Svoboda, Praha.
26. JAKOUBEK, M., O. PODUŠKA. 2003. Romské osady v kulturologické perspektivě. 1. vyd. Brno: Doplněk, 174 s. ISBN 80-723-9140-2.
27. JOHNSON, J.T. 2011. Bouřlivá léta: přechodové rituály a posvátná moudrost pro dospívající. Praha: DharmaGaia,. ISBN 978-80-7436-018-3.
28. KELLE, F. R. 2014. Warfare, ritual, and symbol in biblical and modern contexts. ISBN 1589839595.
29. KELLER, J. 1997. Úvod do sociologie. 4. rozš. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 181 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-25-7.
30. KELLER, J. 2005. Dějiny klasické sociologie. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-52-0.
31. KHIDAYER, E. 2011. Arabský svět - jiná planeta?. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 244 s. ISBN 978-80-204-2495-2.
32. KINSEY, A. C., W. B. POMEROY a C. MARTIN. 1998. Sexual behavior in the human male. Bloomington, Ind.: Indiana University Press, xv, 804 p. ISBN 0253334128.
33. KOLAŘÍK, M. 2013. Interakční psychologický výcvik pro praxi: nové hry pro výcvikové skupiny. Vyd. 1. Praha: Grada, 124 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4450-6.

34. Kon, I. S. 1986. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
35. KUBÍK, J. 2010. *Sexualita bez tabu. Carpe diem*, Brumovice, ISBN 978-8087195-10-9.
36. KUČERA, D. 2013. *Moderní psychologie: hlavní obory a témata současné psychologické vědy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 213 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4621-0.
37. LANGMEIER, J., D. KREJČÍŘOVÁ. 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
38. LANSER, S. S. 2014. *The sexuality of history: modernity and the sapphic, 1565-1830*. London: The University of Chicago Press, ix, 345 pages. ISBN 9780226187730.
39. LINCOLN, B. 1991. *Emerging from the chrysalis: rituals of women's initiation*. New York: Oxford University Press,. ISBN 0195069102.
40. MAHDI, L.C. (ed). 1996. *Crossroads: the quest for contemporary rites of passage*. Chicago: Open Court, ISBN 0-81269-190-3.
41. MALINOWSKI, B. 2007. *Sex a represe v divošské společnosti*. Praha: Slon, ISBN 978-80-86429-76-2.
42. MAŘÍKOVÁ, H., M. PETROUSEK a A. VODÁKOVÁ. 2000. *Sociální a kulturní antropologie*, Praha – Slon, ISBN 80-85850-29-X
43. MAŠKOVÁ, S. 2011. *Seznámení s rodiči: Terno pro muže*. Student point [online]. [cit. 2016-06-15]. Dostupné z: <http://www.studentpoint.cz/308-vztahy-sex/4376-seznameni-s-rodici-terno-pro-muze/#.V2Ls9Vd3WHM>
44. MICHALKOVÁ, Z. 2004. *Kultúrno-historické aspekty determinujúce biologickú zmenu ženy (menštruačný cyklus)*. Diplomová práca. UKF: Nitra.

45. MURPHY, R. F. 2004. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 268 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-25-3.
46. ORTNER, S. B. 1973. On key symbols. *American anthropologist*, 75.5: 1338-1346.
47. PLHÁKOVÁ, A. 2006. Dějiny psychologie. Praha: Grada, Psyché (Grada). ISBN 80-247-0871-X.
48. PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, J. 1990. Ne zralá sexualita: o sexuální výchově a sexuálních projevech dětí a mládeže. Praha: Avicenum. ISBN neuvedeno.
49. PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, J., J. RABOCH. 2005. O sexualitě a partnerských vztazích. 1. Vyd. Praha: Galén, 196 s. ISBN 80-7262-323-0.
50. PŘÍHODA, V. 1967. Ontogeneze lidské psychiky. II. Vývoj člověka od patnácti do třiceti let. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 234 s. ISBN – není
51. REJZEK, J. 2008. Český etymologický slovník – elektronická verze pro PC. (CD-ROM), nakladatelství Leda, Praha.
52. ROGERS, L. 2010. Girls Now Begin Puberty Age 9. server Timesonline, (online), The Times The Sunday Times, dostupné z: <<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/health/article7148975.ece>> (cit. 10. 11. 2015).
53. ROOK, D. W. 1985. The Ritual Dimension of Consumer Behavior, *The Journal of Consumer Research*, Vol. 12, No. 3 (Dec., 1985), pp. 251 – 264.
54. SCHALET, A. T. 2011. Not under my roof: parents, teens, and the culture of sex. Chicago: University of Chicago Press, ISBN 0-226-73619-9
55. SCHIRCH, L. 2005. Ritual and symbol in peacebuilding. Bloomfield, CT: Kumarian Press,. ISBN 1565491955.

56. SEDLÁK, J. (ed). 2005. editor. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů. V Brně: Nadace Universitas Masarykiana, ISBN 978-80-210-3337-5.
57. SOUKUP, V. 2004. Dějiny antropologie: (encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie). Praha: Karolinum, 667 s., [32] s. barev. obr. příl. ISBN 80-246-0337-3.
58. Svatební noci starých slovanů: když nestačil ženich, pomohl švagr. 2015. National Geographic [online]. Praha, [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://www.national-geographic.cz/clanky/svatebni-noci-starych-slovanu-kdyz-nestacil-zenich-pomohl-svagr.html#.Vn1V7BXxyko>
59. SVOBODNÝ, P, HLAVÁČKOVÁ, L. 2004. Dějiny lékařství v českých zemích. Praha: Triton, 247 s., [32] s. barev. obr. příl. ISBN 80-725-4424-1.
60. ŠVANCARA, J. E. 2003. moce, motivace, volní procesy: studijní příručka k předmětu Obecná psychologie II (prožívání, jednání). Brno: Psychologický ústav filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně,. ISBN 80-86633-11-X.
61. ŠVECOVÁ, S. JAKUBÍKOVÁ, K. 1997. Tradície slovenskej rodiny. Bratislava: Veda, ISBN 80-224-0461-6.
62. TROJAN, O. 2009. Jak mluvit s dětmi o sexu: rádce pro rodiče a učitele. Praha: Fragment, ISBN 978-80-253-0833-2.
63. TURNER, V. 2004. Průběh rituálu. Computer Press, Brno, ISBN 80-722-6900-3.
64. TURNER, V. 1967. The Forest of Symbols – Aspects of Ndembu Ritual, Cornell University Press, Ithaca and London
65. UZEL, R. 1992. Sex - odhalené tabu. V Praze: Grafoprint, ISBN 80-900596-4-3.
66. VÁGNEROVÁ, M. 2005. Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání. Praha: Karolinum,. ISBN 80-246-0956-8.
67. VALENTA, M. 2011. Dramaterapie: 4., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2011. ISBN 9788024775203.

68. VENGLÁŘOVÁ, M 2008. Průvodce partnerským vztahem. Vyd. 1. Praha: Grada, 128 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2054-8.
69. VODÁKOVÁ, A. 2000. Sociální a kulturní antropologie. Vyd. 2., rozšířené. Praha: Sociologické nakl., 175 p. Sociologické pojmosloví, sv. 3. ISBN 808585029x.
70. VRHEL, F. 2002. Antropologie sexuality: sociokulturní hledisko, Nadace Universitas, Akademické nakladatelství CERM, Masarykova univerzita, Brno, ISBN 80-210-2821-1.
71. VRHEL, F. 2002. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 80 s. Scientia (Nadace Universitatis Masarykiana). ISBN 80-210-2821-1.
72. ZEMANOVÁ, V., M. DOLEJŠ. 2015. Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 151 stran. ISBN 978-80-244-4492-5.